

Σειρά Ανοιχτή Σκέψη
Τόμος 8ος: Ρομαντισμός (Αγγλικός - Γερμανικός)
Συγγραφέας: Αλέξης Καρπούζος
anoixti-skepsi.tumblr.com
open-thought-blog.tumblr.com

Εργαστήριο Σκέψης, Αθήνα 2015

Η σειρά **Ανοιχτή σκέψη** περιλαμβάνει μια συλλογή κειμένων και ομιλιών που γράφτηκαν και εκφωνήθηκαν στο πλαίσιο των μαθημάτων που πραγματοποιήθηκαν στο **Εργαστήριο Σκέψης**, στο διάστημα 2008-2014. Αυτά τα κείμενα συνθέτουν μία ενιαία και πολυδιάστατη στοχαστική έρευνα που ιχνηλατεί τις εποχιακές μεταμορφώσεις του Χρόνου και τις περιπέτειες της φιλοσοφικής Σκέψης. Οι σκέψεις που αναπτύσσονται, επιχειρούν να συναρτήσουν την Ιστορία με τη Φιλοσοφία, με διάθεση να διερευνήσουν το Αίνιγμα του Κόσμου που δεν είναι, αλλά ξετυλίγεται ως ανοικτός χωροχρόνος με τις σκέψεις που τον εκφράζουν, με τις γλώσσες που τον ονομάζουν.

Προτιμήσαμε να μην επεξεργαστούμε, ιδιαίτερα, τα κείμενα και να τα δημοσιεύσουμε με τη μορφή που αρχικά παρουσιάστηκαν. Και το κάναμε αυτό, γιατί θέλαμε να αποδοθεί η σκέψη, το δυνατόν, στην αυθόρμητη έκφρασή της. Τα κείμενα που δημοσιεύονται και οι ιδέες που αναπτύσσονται, αποτελούν εναύσματα, για περαιτέρω αναζήτηση, έρευνα και στοχασμό και αυτός, άλλωστε, είναι ο στόχος κάθε σκεπτόμενου ανθρώπου.

Περιεχόμενα

Αγγλικός Ρομαντισμός

William Blake (1757-1827)

Samuel Taylor Coleridge (1772-1834)

William Wordsworth (1770-1850)

Lord Byron (1788-1824)

Γερμανικός Ρομαντισμός

Φιλοσοφική διερεύνηση του Νεώτερου Κόσμου

Ιστορικο-πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο

Η Μεταφυσική φιλοσοφία του Γερμανικού Ρομαντισμού
- Ιδεαλισμού

Κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία του Γερμανικού ιδεαλισμού
και ρομαντισμού

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το κίνημα του ρομαντικής ποίησης ενέχει ένα άνοιγμα που μας καλεί να το διερευνήσουμε στοχαστικά. Στοχαστές, ποιητές, ζωγράφοι, μυθιστοριογράφοι, ως ευαίσθητοι παλμογράφοι, προαισθάνονται και καταγράφουν τα προσεισμικά σήματα των τεκτονικών μετατοπίσεων που συντελούνται στην εποχή τους και διαβλέπουν ενορατικά την επερχόμενη κυριαρχία της τεχνικής. Πέρα από τις μυθικές, συμβολικές και μυστικιστικές αντηχήσεις και παραλήψεις, τον θρήνο για την απώλεια του υπαρξιακού νοήματος, την αποδόμηση των κοινοτικών δεσμών και τις μεσσιανικές επαγγελίες για μια νέα ουτοπία, η ρομαντική ποίηση ενέχει εύστοχες φαινομενολογικές παρατηρήσεις, σοφές διασθητικές ενοράσεις που προβλέπουν το επερχόμενο και μ'αυτή την έννοια λειτούργουν προδρομικά.

Απέναντι στις ιστορικο-πνευματικές ορίζουσες της νεώτερης κοσμοθεωρίας, στην βούληση για έλεγχο, τον ψυχρό υπολογισμό, την ακατάσχετη μέτρηση, την λατρεία της ποσοτικοποίησης των πάντων, την μαθηματική σχηματοποίηση και κυριαρχία, την λατρεία των υποκειμενικών αναπαραστάσεων και των διακοσμητικών και θεαματικών οργάνων και προϊόντων τους, την αυτοκρατορία τους εμπορεύματος και την υπαρξιακή και κοινωνική αλλοτρίωση, οι ρομαντικοί ποιητές ορθώνουν πνευματικά αναχώματα και επιδιώκουν φιλοσοφικά, αισθητικά και κοινωνικο-πολιτικά ρήγματα με εφόδια τις λογικές, εξωλογικές, παραλογικές, άλογες και "μυστικές" δυνάμεις, την φαντασία, την λυρική ομορφιά, την πηγαία συγκίνηση, την ευαισθησία, το πάθος και το όνειρο. Αναζητούν την πρωτεϊκή πηγή του Λόγου, της Σκέψης και της Γλώσσας, πασχίζουν να συνάψουν σχέση με την απουσία τους. Ο ποιητικός τους λόγος, λυρικός και στοχαστικός, εκφράζεται, κυρίως, με δεικτικότητα, θερμότητα και συγκίνηση, σε αντίθεση με τον προτασιακό δομημένη λογική της γλώσσας του νεώτερου λόγου, την αναλυτικότητα και την ψυχρότητά που τα διακρίνει. Θα λέγαμε, παραφράζοντας τα λόγια του Πασκάλ, ότι στο ρομαντικό, πνευματικό και πολιτιστικό στερέωμα, αντιπαράτίθεται η λογική της καρδιάς με την λογική της διάνοιας. Όπως παρατήρησε ο Nietzsche, τα μεγάλα έργα γράφονται όχι με μελάνη αλλά με το αίμα της καρδιάς.

*“ Ότι είναι Σπουδαίο είναι κατ’ανάγκη Ασαφές για τον
Αδύνατο νου, αυτό που είναι Σαφές για τον Ανόητο δεν
αξίζει της προσοχής μου ”*

Blake

*Γιατί ο νους του ανθρώπου ο ευφυής, όταν βρεθεί
Σε σύζευξη αρμονική με το αγαθό το σύμπαν
Μ’ αγάπη, πάθος ιερό, αυτά θα τα’ βρει
Απλά γεννήματα της κάθε ημέρας.*

Wordsworth

*[“Η Ομορφιά είναι Αλήθεια, η Αλήθεια Ομορφιά”— αυτό
είν’ ό,τι ξέρεις στη ζωή, κι ό,τι σου αρκεί να ξέρεις]*

*“...Πολλά και διάφορα γυρίζαν μπερδεμένα στο μυαλό
μου, ώσπου ξαφνικά ένιωσα ποια είναι η ποιότητα εκείνη
που καθιστά έναν άνθρωπο σημαντικό, ιδιαιτέρως στο
χώρο της Λογοτεχνίας –ποιότητα την οποία ο Σαίξπηρ
διέθετε στο μέγιστο βαθμό: εννοώ την Αδυνατότητα
(negative capability), ή με άλλα λόγια το να μπορεί
κανείς να ζει μέσα στην αβεβαιότητα, στο Μυστήριο,
στην αμφιβολία, χωρίς να κυνηγά διαρκώς τα γεγονότα
και τη λογική...”*

John Keats

*Τίποτε άλλο δεν έχει απομείνει. Ολόγυρα απ’ τη φθορά
του κολοσσιαίου ερειπίου, ατέλειωτη, γυμνή
η άμμος που απλώνεται ίσια ως τα πέρατα.*

Selley

Ο ΑΓΓΛΙΚΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Blake

Με την λυρική ποίηση του Blake ανοίγει ο χωροχρόνος της νέας εποχής του αγγλικού ποιητικού λόγου που θα ζων-γραφίσει το τοπίο του αγγλικού ρομαντισμού, όπως εκφράστηκε με τους Κόλριτζ, Ουόρτσγουρθ, Σέλλεϋ, Κήτς και Μπάυρον.

Ο Blake αντιλαμβάνόταν την ποιητική αποστολή όχι αισθητικά, αλλά προφητικά, ένοιωθε ότι η Ποίηση είναι ο αγγελιοφόρος του μηνύματος του Κόσμου. Η προφητική δύναμη και ενέργεια της ποιητικής τέχνης του Blake, διέβλεψε ως τις ακρότατες συνέπειές της, το πνευματικό βάραθρο στο οποίο κατρακύλαγε ασυλλόγιστα ο Δυτικός Πολιτισμός, δίχως να το υποψιάζεται κανείς. Ο Blake, μονάχος, ως άλλος προμηθέας στο βράχο, πάσχιζε να δείξει στους συγχρόνους του ότι: το Ενσυνείδητο και Ορθολογικό Εγώ της Μοντέρνας Εποχής και οι αναπαραστάσεις του, που θεμελιώνονται στην επιστημονική γνώση και στη φυσικο-μαθηματική επιστήμη και αργότερα στην ιστορικο-ανθρωπολογική επιστήμη, η αστικοποίηση του τρόπου ζωής λόγω της αχαλίνωτης βιομηχανοποίησης, κατέτειναν στον εκμηδενισμό του Υπερβατικού Νοήματος, στην αποκαθήλωση της Ιερότητας της Ζωής, στην απο-προσωποποίηση της ατομικότητας, στο στέγνωμα της φαντασίας και της συγκίνησης, στην διάλυση των υπαρξιακών κοινοτικών δεσμών, συμπόνοιας, κατανόησης και αλληλεγγύης των ανθρώπων. Σε αντίθεση, όμως με όλους τους σύγχρονους ποιητές και καλλιτέχνες, στην Αγγλία και τη Γερμανία, οι οποίοι εξειδανικεύουν μεταφυσικά το παρελθόν και το μιμούνται και θρηνούν την απώλεια του υπερβατικού νοήματος και επαγγέλλονται μεσσιανικού τύπου ουτοπίες, η σκέψη και το έργο του Blake δεν αποπνέει νοσταλγία για περασμένες εποχές, δεν μιμείται πρότυπα του παρελθόντος, δεν διατυπώνει σχέδιο κοινωνικής αλλαγής. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο ίδιος: “Πρέπει να δημιουργήσω ένα σύστημα ή να υποδουλωθώ στο σύστημα κάποιου άλλου”.

Η ιδιαιτερότητα, όμως του Blake συνίσταται στο ότι αναγνώρισε ότι η ιστορικο-πολιτισμική εποχή που ανοίγεται, χαρακτηρίζεται από μια συνδιαλλαγή, γεμάτη αντιφάσεις, ανάμεσα στον Ιουδαίο-Χριστιανισμό και το μοντέρνο πνεύμα της Ανθρώπινης Υποκειμενικότητας. Ο Χριστιανισμός, ο οποίος είχε εκχριστιανίσει το Ελληνισμό, τη Ρώμη και τον Ιουδαϊσμό και είχε βαθιά και ανεξίτηλα σημαδευτεί από αυτούς, σημαδεύει με τη σφραγίδα του και την μοντέρνα εποχή, η οποία με την σειρά της τον εκκοσμικεύει και τον εκλαϊκίζει. Άλλωστε από τον Καρτέσιο έως και τον Χάιντεγγερ, ο νεκρός ή ο ζωντανός Θεός δεν παύει να πλανιέται στο ιστορικο-φιλοσοφικό στερέωμα, ακόμα και για εκείνους που τον αναιρούν ή τον αρνούνται. Ο Blake εξεγείρεται συγχρόνως, στην εξειδίκευση του κλασικού, η οποία επιχειρείται και συστήνεται από την Αναγέννηση και μετά, ("The classics! It is the classics and not Goths nor Monks, that Desolate Europe with Wars"). Εναντιώνεται στο πνεύμα της Προτεσταντικής Μεταρρύθμισης και την πουριτανική της ηθική. Όμως προχωρά σε πιο ριζοσπαστική ερμηνεία της χριστιανικής θεολογίας, επηρεασμένος τόσο από τους αλχημιστές στοχαστές της Αναγέννησης, οι οποίοι θεωρούν ότι ο Θεός είναι Φύση και ότι ο μακρόκοσμος (Φύση) και ο μικρόκοσμος (Άνθρωπος) έχουν συμμετρική δομή, όσο και από τον ομότεχνό του, Μίλτον. Ο Μίλτον, στο σύγγραμμα Περί του Χριστιανικού Δόγματος, έδειξε ότι πολλές Προτεσταντικές διδασκαλίες και συνήθειες δεν εναρμονίζονταν με τις Γραφές. Έτσι, απέρριψε το Καλβινιστικό δόγμα του προκαθορισμού και υποστήριξε την άποψη ότι ο άνθρωπος έχει ελεύθερη βούληση. Με βάση τις παραπάνω επιρροές, ο Blake, υποστήριζε ότι ο Χριστός είναι ο Θεός και ο άνθρωπος, ενσάρκωση του Χριστού, αρκεί να πιστεύει στον Θεό και εργάζεται δημιουργικά, μέσω της φαντασίας και του νου, για την φανέρωσή του στον κόσμο.

Ο Blake, περιφρονεί και χλευάζει την φετιχοποίηση της φυσικής Θρησκείας του Λόγου και το καινούργιο Μεσσία την Αναλυτική Εμπειρική Επιστήμη, όπως διαμορφώνεται μέσα στο πλαίσιο της εποχής των Φώτων. Ειρωνευόταν τον Υλισμό των Ιδεολογιών, τόσο φιλελεύθερων όσο και ριζοσπαστικών, ένοιωθε απέχθεια για το Εκκλησιαστικό Δόγμα, μιας που δεν πίστευε στην αμαρτία και στην

διακριση καλού – κακού, όσο όμως και για τους αθεϊστές ή αγνωστικιστές που αρνούσαν το υπερβατικό και υμνούσαν την αμφιβολία. Παρά το γεγονός ότι κατέκρινε και απέρριπτε τις φυλακές, τις εκκλησίες, την ηθική και το χρήμα, δεν θεωρούσε ότι τα ανθρώπινα δεινά σχετίζονταν, τόσο, με την λανθασμένη ή άδικη κοινωνική οργάνωση. Θεωρούσε ότι μοναδικός περιορισμός του Ανθρώπου είναι το ίδιο του το πνεύμα και τα δεσμά που σφυρηλατεί ο Νους. Ακριβώς γι'αυτό τον λόγο υποστήριζε ότι η ζωϊκή ορμή του ανθρώπου παραμορφώνεται όταν καταπιέζεται. Απαιτούσε Πίστη στο Υπερβατικό και στη Δύναμη του Νου και της Φαντασίας για να λυτρωθεί ο άνθρωπος από τα δεσμά και τις δουλείες που τον υπέβαλλαν οι διάφορες πνευματικές, καλλιτεχνικές, ιδεολογικές ή πολιτικές εξουσίες. Το Ποιητικό Δαιμόνιο είναι η Ύψιστη Πνευματική Αξία, η Αρχέγονη Πηγή Δημιουργίας και Νοήματος, το Ποιητικό Δαιμόνιο είναι ο αληθινός Άνθρωπος, είναι το Άνοιγμα κάθε θρησκείας, τέχνης και φιλοσοφίας. “ Το αιώνιο σώμα του Ανθρώπου είναι η Φαντασία, δηλαδή ο ίδιος ο Θεός, το Θείον Σώμα, ο Άνθρωπος είναι τα μέλη του... Ο Χριστός και οι Απόστολοι ήταν όλοι Καλλιτέχνες... Η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη είναι ο Μέγας Κώδιξ της Τέχνης”...

Ο Blake, προηγήθηκε του Νίτσε στην “ανατροπή των ηθικών νόμων”, πριν από τον Ρεμπώ, μετέτρεψε την νοτική του ζωή σε “μια Εποχή στην Κόλαση”, πολύ πριν από τους υπερεαλιστές, αγκυροβόλησε στον ονειρικό κόσμο, πριν από τους Μπερξόν, Προύστ και Τζόους επέμεινε ότι χάρις στο αυθόρμητο ανάβλυσμα της μνήμης ή σε μια έκσταση των αισθήσεων, μπορούμε να αχθούμε πέραν του πεπερασμένου χρόνου και να επανεύρουμε την διάρκεια του όντος. Ανατρεπτικός θεοσοφιστής, πριν τον Αρτώ, ύμνησε τον Χριστό για την ανυπακοή του και την άρνησή του να υποταχθεί στην κατεστημένη τάξη. Το χαρακτηριστικό και ζωγραφικό έργο του Blake συστήνει “έναν καθεδρινό ναό πνευματικών παρουσιών” που μας παραπέμπει στον Πιρανέζε, στον Φουζέλι, στον Γκόγια των “Καπριτσιών”, στον Μπρεζντέν. Ο Blake, ένας στρατευμένος πολιτικός ποιητής, “ούρλιαζε την αλήθεια”, έστω και εάν ήταν επικίνδυνο να καταγγείλεις στην αποικιοκρατική μητρόπολη, ότι τα παιδιά πεθαίνουν της πείνας, την στιγμή που οι παπάδες έφαλλαν.

Ο Blake απαρνήθηκε το πολιτισμικό πρότυπο της εποχής του και έστρεψε το ενδιαφέρον του στις παραδόσεις του αποκρυφισμού της ευρωπαϊκής σκέψης. Ενσωμάτωσε στην σκέψη του την Βίβλο, τον Ossian, εβραϊκές καββαλιστικές ιδέες που είχαν εμφανιστεί σε χριστιανικούς κύκλους από τα τέλη του 15ου αιώνα, τις ιδέες του Σουνδού οραματιστή και θρησκευτικού στοχαστή Emanuel Swedenborg, του Γερμανού μυστικιστή στοχαστή Jacob Boehme, αλλά και άλλες σκέψεις αλχημιστών και μάγων της αναγεννησιακής περιόδου. Πέρα από τον Χριστιανισμό και τον Παγανισμό, πέρα από τα φιλοσοφικά δόγματα και τις θρησκευτικές λατρείες, ο ποιητής εμπνεόμενος από την προφητική διαίσθηση και φαντασία, αναζήτησε και πίστεψε στη μεταφυσική και την ποίηση ενός προλογικού (αλλά και μετα-λογικού) και χθόνιου ουμανισμού που θερμαίνει άλλοτε και μπορεί και στο μέλλον ακόμη να θερμάνει τις αναισθητοποιημένες ψυχές. Ο Blake, όπως κάθε άνθρωπος, πλάσθηκε από τον εμπειρικό χωροχρόνο, αλλά και από τον χωροχρόνο της φαντασίας και του φαντασιακού, στον χωροχρόνο που απεικονίζονται τα άδυτα της ψυχής και το αθέατο στοιχείο της φύσης. Αναζήτησε την αρχέγονη κατάσταση του ανθρώπου, τότε που ήταν διαθέσιμος να μετάσχει στο θαύμα και να δημιουργεί το θαύμα.

Αντίθετα με τους άλλους ρομαντικούς της εποχής του δεν πίστευε στην αρχή της σύγκρουσης των αντιθέτων του καλού με το κακού και στην αναγκαία ή επιθυμητή επικράτηση του πρώτου σε βάρος του δεύτερου, διαδικασία που επιτελείται στο τέλος του 2ου μέρους του Φάουστ του Γκαίτε. Ο Blake, πίστευε στην παράλληλη ύπαρξη αντιθετικών ζευγών (καλό – κακό όμορφο – άσχημο, χαρά – λύπη) και στην απαραίτητη συνύπαρξη και στην δυναμική αναμέτρηση τους, η οποία όμως δεν καταλήγει στην εκμηδένιση του ενός από το άλλο, αλλά στη σύνθεση και αλληλεξάρτηση και των δύο. Ο αρχικός στόχος και ο πόθος του Blake ήταν να διαμορφώσει μια πληρέστερη και ιδεωδέστερη εικόνα για την ανθρωπινή μοίρα. Η μεταφυσική διαλεκτική του Blake, παραπέμπει στην Χεγκελιανή Διαλεκτική, όμως η Διαλεκτική του Blake δεν έχει συνθέσει την Ιδέα με την Ύλη. Μ'αυτή την έννοια η Μεταφυσική του είναι περισσότερο συγγενική των Ευρωπαίων και Αμερικανών Transcendentalists του 19ου αιώνα. Ο Blake αντιλήφθηκε ότι η "πτώση" του ανθρώπου και

η καταστροφικότητα του σύγχρονου πολιτισμού είναι συμπτώματα της ψυχικής αποσύνθεσης του ατόμου, απόρροια του υπαρξιακού ξεριζωμού του, του ταχύτατου κατακερματισμού της εργασίας και των απρόσωπων και άθλιων συνθηκών ζωής στις μεγαλουπόλεις. Η μόνη ελπίδα σωτηρίας είναι η ανασύνθεση της αποδομημένης ανθρωπίνης οντότητας (σώμα και ψυχή). Αυτή η αντίληψη σαφώς ψυχολογική, νοηματοδοτείται στο πλαίσιο της θεολογίας, μιας που για τον Blake, ο Θεός ελέγχει την διαδικασία συνύπαρξης των διαφορετικών και αντιθετικών στοιχείων και εγγυάται την συμμετρία τους. Ο μυστικισμός του Blake αντέστρεψε το σχήμα του μυστικισμού: η αναζητήσή του απέβλεπε τον άνθρωπο και όχι τον Θεό ή την Φύση.

“Δίχως τα αντίθετα δεν υπάρχει κίνηση προς τα εμπρός”, έγραφε ο Blake στους “Γάμους του Ουρανού και της Κόλασης” και στα “τραγούδια της πείρας”. Στα ποιήματα αυτά δεν παρουσιάζει απλώς τη διαφθορά της αθωότητας από τις υλιστικές αξίες της αστικής κοινωνίας, αλλά δείχνει την παραμόρφωση και τη θλίψη που επιβάλλει στην ζωή, η φιλοσοφία των Άγγλων Εμπειριστών και ο γνωσιολογικός σχετικισμός τους. Ωστόσο ο δρόμος για τη σοφία περνά από την θλίψη και τον πόνο. Το αληθινό όραμα δεν πλησιάζει τους αθώους και τους ανυποψίαστους, αλλά εκείνους που έχουν πληγεί και έχουν κίνητρο να μάθουν, να κατανοήσουν τα αίτια της οδυνηρής κατάστασής τους και να εμπνευστούν ένα όραμα αλλαγής και εξέλιξης,

*.....Σε δρόμους βρώμας τριγυρίζω, σιμά στου Τάμεση το
κύμα, και σ'όποιον βλέπω, ξεχωρίζω κακίας ή συμφοράς
το στίγμα.*

*Σε κάθε ανθρώπινη κραυγή, σε κάθε βρέφους κλάμα
τρόμου, σ'όποια φωνή ή προσταγή,
γροικώ δεσμά του νου του ατόμου.*

*Αχ πώς του τσιμινιέρη ο βόγκος στοιχειώνει κάθε
σκοτεινή εκκλησία! Πώς τάτυχου στρατιώτη ο ρόγχος*

ματώνει παλατιού απλωσιά!

*Κι ακούω στης νυχτιάς τις στράτες, της πόρνης να
ξεσπά η μπόρα, που αγριεύει από του μωρού τις κλάψες.
δεινά γαμήλια - η νεκροφόρα....*

Στην ποιητική συλλογή “Τα τραγούδια της πείρας” υπάρχει και το ποίημα το “Λονδίνο” με θέμα εμφανώς κοινωνιολογικό, οι θεωρητικές του επιρροές είναι οι αντιλήψεις περί μονοπωλίων του επαναστάτη Thomas Paine, οι αγώνες του William Godwin για την εκμετάλλευση των παιδιών που χρησιμοποιούνταν ως εργάτες, η σφοδρή κριτική για τον θεσμό του γάμου από την ριζοσπαστική φεμινίστρια Mary Wollstonecraft. Στο ποίημα αυτό, ο Blake, αποκαλύπτει ότι τα αποτελέσματα της ριζικής μεταμόρφωσης της αγγλικής κοινωνίας (με τις ιεραρχικές - ταξικές διακρίσεις, την αγέρωχη βασιλεία και την σωβινιστική υπερηφάνεια) ήταν η ραγδαία εξαθλίωση της ζωής των μαζών. Παρά την οικονομική ευρωστία, την πολιτική δύναμη και την κοσμοκρατορική επέκταση της Αγγλικής αστικής τάξης, το Λονδίνο, παρουσιάζει μια άθλια και απάνθρωπη εικόνα. Στην εποχή του Blake, χιλιάδες φτωχών χωρικών εγκατέλειπαν πρόθυμα τα γραφικά χωριά τους για να εργαστούν στις λίγες μεγαλουπόλεις με την αναπτυσσόμενες βιομηχανικές επιχειρήσεις και να απολαύσουν την ευμάρεια και τις ανέσεις του αστικού τρόπου ζωής. Οι σειρήνες όμως της υποβολής και της εξαπάτησης διέψευδαν σύντομα τις προσδοκίες και αποκάλυπταν την απάνθρωπη σκληρότητα της κοινωνικής ζωής. Οι πόλεις δεν είχαν τις στοιχειώδεις υποδομές για να προσφέρουν τις ανέσεις στους κατοίκους της, τα ημερομίσθια μειώνονταν όσο αυξανόταν η προσοφρά εργατικών χεριών, οι νέες τεχνολογικές ανακαλύψεις βελτίωναν τις παραγωγικές δυνατότητες των παραγωγικών μέσων με συνέπεια να δημιουργούνται χιλιάδες άνεργοι, χωρίς καμμία κρατική μέριμνα ή πρόνοια και χωρίς οι άνεργοι να έχουν τη δυνατότητα να επιστρέψουν στις πατρογονικές τους εστίες που είχαν αγοραστεί από άλλους. Το φαινόμενο της οικονομικής εκμετάλλευσης των φτωχών από τους κεφαλαιοκράτες άρχισε εκείνη την περίοδο να προσλαμβάνει την απάνθρωπη μορφή που μισόν αιώνα αργότερα θα εμπνεύσουν τον Μάρξ να διακηρύξει

τις ριζοσπαστικές του πεποιθήσεις. Σχηματίζει μια μεταφυσική αντίληψη του Χρήματος, πάνω στο οποίο θεμελιώνεται ο σύγχρονος πολιτισμός. Σημειώνει χαρακτηριστικά ο ποιητής: "Where any view of money, art cannot be carried on, but war only". Η κοινωνική κριτική του Blake δεν εμπνέεται όμως από τις ιδεολογικές αρχές και τα ιδανικά της Γαλλικής ή της Αμερικάνικης Επανάστασης, αλλά από τα άθλια δημογραφικά και κοινωνικά προβλήματα που παρατηρεί να συσσωρεύονται στο Λονδίνο, απότοκα της "αναίμακτης", της προοδευτικής μεταβολής των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων στα πλαίσια της "Βιομηχανικής Επανάστασης". Η ανακάλυψη των εφαρμογών της δύναμης του ατμού στη μαζική παραγωγή ειδών και στις επίγειες και θαλάσσιες συγκοινωνίες, μετέτρεψαν την βιοτεχνική και αγροτική οικονομία σε βιομηχανική οικονομία και έτσι άλλαξαν ριζικά τον ρυθμό και τον τρόπο ζωής των λαϊκών τάξεων. Πολλά ποιήματα του Blake προκαλούν ανάλογα συναισθήματα, συναισθήματα αγανάκτησης και οργής για την έλλειψη κοινωνικής ευθύνης και αλληλεγγύης, και την κοινωνική ανισότητα και υποκρισία, στην Αγγλία της εποχής, όπως αργότερα τα μυθιστορήματα του Ντίκενς.

*Τίγρη, τίγρη, φλόγας λάμψη, μέσα στις νυχτιάς τα δάση,
ποιου η αιώνια μαεστρία σέκαμε με συμμετρία;*

*Σε τι βάθη ή ύψη πέρα μάτια αστράψαν στον αέρα; Τι
φτερά αποζητάει, τι χέρι φλόγες αρπάει;*

*Και τι ώμος και τι τέχνη της καρδιάς τα νεύρα ζέχνει;
και, σαν η καρδιά δουλεύει, τι άκρο σου δεινό σαλεύει;*

*Τι σφυρί, το αλυσίδα; Ποιο τ'άμόνι; τι τσιμπίδα - ποιο του
νου σου το καμίνι - τολμά και δεσμά σου δίνει;*

*Τάστρα σαν τη Γη ακοντίζουν και τους ουρανούς
ποτίζουν, χάρηκε Αυτός που επλάστης; Σέκανε του*

Αρνιού ο Πλάστης;

*Τίγρη, τίγρη φλόγας λάμψη μέσα στις νυχτιάς τα δάση,
ποιου η αιώνια μαεστρία σέκαμε με συμμετρία;*

Στα Προφητικά βιβλία ο Blake παρουσιάζει ολοκληρωμένα την μυθολογία του και εκθέτει τις απόψεις του για την άνθρωπο και την μοίρα του. Η μυθολογία του Blake είναι προσωπική, όμως αντιστοιχεί στο σύστημα της παλαιάς παράδοσης του μυστικισμού. βέβαια για κατανοηθεί το περίπλοκο μυθικό και συμβολικό σύμπαν των Προφητικών βιβλίων απαιτείται να εξοικειωθούμε με την αλληγορική σημειολογία του Blake. Απόλαυση προσφέρει και η ίδια η ανάγνωση των ποιημάτων και αυτό γιατί συνδυάζουν την έντονη μυθοπλαστική φαντασία του δημιουργού, την ασυνήθιστη εναλλαγή του εξωτικού με το καθημερινό στοιχείο, τον παλμό και την ορμή της προφητικής του ευφράδειας, υφολογικά ευρήματα που μπορούν να προσφέρουν αιφνίδιες αναλαμπές κατανόησης. Τα Προφητικά ποιήματα, η μυθική εποποιία του Blake, με τις 4 θεϊκές μορφές της (Urizen, Luvah, Los, Tharmas), οι οποίες ενσαρκώνουν τις λειτουργίες της ψυχής (Σκέψη, Συναισθήμα, Αίσθηση, Διαίσθηση), αποτελούν την επιτομή της “μυστικής” φαντασίας και των “προφητικών” ποιημάτων του. Οι 4 θεότητες - λειτουργίες (σύμφωνα με την ψυχολογία του Γιούνγκ), οι οποίες μάχονται μεταξύ τους, καταλήγουν να γαλινέψουν και να αποδεχτούν την θέση τους στην ιεραρχία των λειτουργιών, τη θέση που τους έχει προσδιορίσει το πεπρωμένο. Ο Blake προσπαθεί να στοχαστεί και να οραματιστεί το νου ως ενιαία και αδιαίρετη δομή, όχι όμως μέσω της διάνοιας, αλλά της φαντασίας. Η Φαντασία “ η βασίλισσα των Επιστημών”, σύμφωνα με τον Μποντλέρ, θα αποτελέσει τον πυρήνα της οραματιστικής σοφίας, της ποίησης και της Πράξης του Blake.

William Wordsworth

*Γιατί ο νους του ανθρώπου ο ευφυής, όταν βρεθεί
Σε σύζευξη αρμονική με το αγαθό το σύμπαν*

*Μ' αγάπη, πάθος ιερό, αυτά θα τα' βρει
Απλά γεννήματα της κάθε ημέρας.*

Το μεγάλο μεταφυσικό επιχείρημα ("high argument") του συλλογισμού που διατυπώνει ο Ουέρντσγουρθ είναι ότι η δομή του νου είναι ομόλογη με την δομή του φυσικού κόσμου. Η υπερβατικότητα είναι ενύπαρκτη στον φυσικό κόσμο και στα όντα και από αυτό συνεπάγεται η ηθική ευθύνη της υπεράσπισης της εγκόσμιας ευδαιμονίας σε καθημερινή βάση. Στο παραπάνω επιχείρημα αντηχούν οι επιρροές από τον μεταφυσικό πανθεϊσμό του Σπινόζα και από τον αντικειμενικό ιδεαλισμό του Σέλλινγκ. Στην "ηθική" του ο Σπινόζα, εισηγείται την ιδέα της δομικής υπόστασης του Όντος. Ο Spinoza, ταυτίζει το Ον με τον Θεό και τη Φύση και διακρίνει δύο δομικές ιδιότητες του Θεού: τη νόηση και την έκταση. Η νόηση είναι σύστημα ιδεών και η έκταση είναι το σύστημα των φυσικών αντικειμένων. Τόσο οι ιδέες όσο και τα φυσικά αντικείμενα είναι μετασχηματισμοί μιας και μοναδικής αιώνιας και άπειρης υπόστασης-ουσίας, η οποία συλλαμβάνεται με δύο ξεχωριστούς και ασύμμετρους τρόπους, πότε ως διάνοια και πότε ως ύλη. Έτσι, ο Θεός δεν είναι τόσο η «υπερβατική» αιτία κάθε πράγματος ή φαινομένου, αλλά η «ενυπάρχουσα» αιτία τους. Αυτό σημαίνει, ότι αφού η αιτιότητα είναι μια μορφή αναγκαιότητας και αφού η Θεία Φύση είναι αιώνια, τότε συνάγεται ότι καθετί που συμβαίνει στον κόσμο, συμβαίνει κατά τρόπο αναγκαίο. Η αναγκαιότητα καθορίζει και διέπει ολόκληρη τη ζωή του σύμπαντος κόσμου. Για τον Σέλλινγκ, όπως περιγράφεται στο "Σύστημα της Ταυτότητας", η Φύση είναι το ορατό Πνεύμα, το Πνεύμα είναι η αόρατη Φύση. Η ζωή μαρτυρά το Πνεύμα και δείχνει την Ελευθερία της Φύσης. Θεμελιώδης αλήθεια της Φύσης είναι η Σκέψη, θεμελιώδης αλήθεια της Αναγκαιότητας είναι η Ελευθερία, το οποίο είναι αντικείμενο του φιλοσόφου.

Η πεποίθηση του Wordsworth ότι η ποιητική γλώσσα είναι η έκφραση της αντιστοίχησης του νου με τον (φυσικό) κόσμο, παρουσιάζει δομικές ομολογίες με τις σκέψεις των νεαρών Χέγκελ, Χαϊλντερλιν, Σέλλινγκ που είχαν διατυπωθεί στο «Παλαιότερο Σύστημα». Υπάρχει όμως μια θεμελιακή διαφορά στην μεταφυσική οντολογία του

Wordsworth: Σε αντίθεση με τη μεγάλη μυθολογική παράδοση που κληροδότησε ο Γνωστικισμός, το Κακό και η καταστροφή δεν επέρχονται από την παρέμβαση των θεών ή από δαίμονες του φυσικού κόσμου, αλλά μέσω της ιστορίας, η οποία συνιστά ανθρώπινη δημιουργία. Η κοσμική και ανθρώπινη φύση, που είναι της ίδιας οντολογικής τάξης, είναι το αδιαμφισβήτητο αγαθόν, η εκτροπή είναι ιστορικό μόνον φαινόμενο. Η Βιβλική φράση «και είδεν ότι καλόν εστί», μετά την πράξη της Δημιουργίας, αποδίδει χαρακτηριστικά αυτή τη στάση απέναντι στον κόσμο και τη φύση. Η “Πτώση”, ως καταστροφή, επήλθε από ανθρώπινο σφάλμα και όχι από Θεϊκή απόφαση ή Φυσική παρέκκλιση. Όποιος αναζητά το αληθές και το αγαθόν, θα πρέπει να προσφεύγει κατ’ αρχήν και προ πάντων στη φύση, όχι στην ιστορία. Χωρίς αυτή την μεταφυσική παραδοχή δεν θα είχε διαχωρισθεί τόσο έντονα ο δρόμος του Wordsworth και όλων των πρώτων Ρομαντικών από τον Κλασικισμό του 18ου αιώνα. Στο εκτενές αφηγηματικό – φιλοσοφικό ποίημα “The Ruined Cottage” («Το ερειπωμένο σπιτάκι»), διασαφηνίζεται ο μεταφυσικός ρόλος της φύσης.

....ήταν από τους εκλεκτούς
Του είχε δοθεί μιά ακοή που αισθάνονταν βαθεία
Της Φύσης τη φωνή στο σκοτεινό τον άνεμο
Τους ήχους του βουνού, τον καλπασμό του ρυακιού
... Σ’ όλα τα σχήματα
Έβρισκε κάποιο μυστικό και μια ψυχή μυστηριώδη
Μια ευωδία κι ένα πνεύμα με νόημα παράξενο.

.....

Κύτταζε
Γή και ουρανό ν’ απλώνονται μπροστά του
Νοιώθοντας ευτυχία και βαθειά χαρά. Αγγίζοντας τα
σύννεφα

*Διάβαζε στη σιωπηλή τους όψη
Αγάπη άφατη
Ο νους του ήταν ευγνωμοσύνη προς τη δύναμη
Εκείνη που τον έπλασε. Ήταν αγάπη κι ευλογία.*

Ο Wordsworth, που είχε μεγαλώσει στην αγροτική ύπαιθρο, αναγκάστηκε να μεταναστεύσει στην μητρόπολη. Σύντομα, όμως, εγκατέλειψε το Λονδίνο, επιτελείο της κεφαλαιοκρατίας και πειραματικό εργαστήριο του βιομηχανικού πολιτισμού και περιπλανήθηκε στην επαναστατημένη Γαλλία. Μετά την διάψευση των μεγάλων προσδοκιών που είχε καλλιεργήσει η Γαλλική Επανάσταση, επέρχεται η σκοτεινή νύχτα της ψυχής, η απόγνωση, η απελπισία και η κατάθλιψη: «Είχε σκοτεινιάσει ο νους μου και η καρδιά μου», εξομολογείται ο ίδιος. Υπέφερε από εφιάλτες «στο εδώλιο άδικων Δικαστηρίων», ανάλογους με αυτούς που περιγράφονται στα έργα του Κάφκα. Κάθε απόπειρα να ανατάξει την ελπίδα του με ορθολογικό τρόπο, αποτύγχανε οικτρά και αυτό γιατί τον ενέπλεκε σε ασάφειες και σε αμφιβολίες «για το σωστό και το λάθος», ώσπου κατέρρευσε εντελώς. Πασχίζοντας να διαφύγει από την προσωπική του κόλαση, στην οποία τον είχε καταδικάσει το ιστορικό δράμα της εποχής του, αναζήτησε βοήθεια στην «πνοή που ανταποκρίνεται» στο κάλεσμα του ("correspondent breeze"). Ο Wordsworth εξιστορεί μια διπλή διαδικασία αποκατάστασης: Από τη μία πλευρά, τον ευεργετεί η επίδραση άλλων ανθρώπων (της αδελφής του Ντόροθυ, του φίλου του Κόουλριτζ, των «ανεπιτήδευτων περιπλανώμενων», των «φτωχών ταπεινών ανθρώπων», με τους οποίους συζητούσε στις περιπλανήσεις του). Από την άλλη, η "πρόσωπο με πρόσωπο" επικοινωνία του με τον «εαυτό της Φύσης». Μέσω αυτής της διαδικασίας αναδομείται η σκέψη και διευρύνεται η συνειδησή του. Αποστασιοποιείται από την Ιδέα της Η-θικής Προόδου, είτε συνεχούς είτε με υπερβάσεις και ενστερνίζεται έναν ριζοσπαστικό συντηρητισμό, επιμένει να υπερασπίζεται τον Λόγο και τις ιδέες του Διαφωτισμού, μέσα στο πλαίσιο του ρομαντικού ιδεαλισμού, επισημαίνοντας τα αδιέξοδα και τις καταστροφές που επιφέρει η εργαλειακή αντιμετώπιση του Λόγου. Σημείωναν οι Αντόρνο και Χόρκχαϊμμερ το 1944: «Ανέκαθεν ο διαφωτισμός, με την ευρύτε-

ρη έννοια της προοδεύουσας σκέψης, επιδίωξε να απελευθερώσει τους ανθρώπους και να τους κάνει κυρίαρχους. Αλλά η εντελώς φωτισμένη γή ακτινοβολεί από το κακό που θριαμβεύει παντού».

Στα μεγάλα έργα του, πάνω σ' αυτή την προσωπική διαλεκτική της κρίσης, κατοπτρίζεται η διαλεκτική της κρίσης του Όλου: Ο κόσμος ως αληθές και αγαθόν, μέσω της ισορροπίας ωραίου και υψηλού (sublime) της φύσης – η εκτροπή και κρίση ως ιστορική διαδικασία – η επανόρθωση, έργο που ανατίθεται στους μικρούς και άσημους και είναι εφικτό επειδή βρίσκει στηρίγματα στη φύση των πραγμάτων. Το διαλεκτικό σχήμα του Wordsworth δεν είναι ιστορικός εξελικτισμός, εμπιστεύεται τις ηθικές αρετές που εισήγαγαν οι Στωϊκοί, απέρριψε όμως τις νομοτέλειες που διέπουν την μεταφυσική τους. Επίσης δυσπιστεί ή και αντιτίθεται στη δύναμη και τη βούληση, τα οποία αποτελούσαν τα θεμελιώδη κατηγορήματα του νεώτερου ορθολογικού πνεύματος. Το κοινωνικό του όραμα, πιο συνετό και μετριοπαθές, από ότι οι άλλες ουτοπίες της εποχής του, διέπεται από τις αρχές της ειρήνης, της συμπάθειας και της οικειότητας. αναγνωρίζει τον πόνο, που τον ξόρκιζαν οι άλλες ουτοπίες και αναζητά έναν ευδαιμονισμό της ταπεινότητας που συγκρούεται με την έπαρση και την αλλαζονία της ωφελιμιστικής και χρησιμοθηρικής ηθικής.

*Πέρασαν πέντε χρόνια· πέντε καλοκαίρια
Κράτησαν όσο κρατούν πέντε μακρόχρονοι χειμώνες!
Κι ακούω πάλι*

*Τα νερά αυτά, καθώς τρέχουν απ' του όρους τις πηγές
Το ήρεμο μουρμουρητό των μεσογείων. – Και πάλι
Βλέπω μπροστά μου τους απότομους πανύψηλους
γκρεμούς*

*Που εντυπώνουν στο έρημο, άγριο σκηνικό
Σκέψεις μιας ερημιάς ακόμα πιο βαθιάς· κι ενώνουν*

Τη γή με τη γαλήνη τ' ουρανού
Ἦρθε η μέρα ν' αναπαυθῶ πάλι ἐδῶ
Κάτω ἀπὸ τη σκοτεινὴ συκομουριά, να ἰδῶ
Αὐτὴ την ἑκταση ἀγρῶν καὶ κήπων, αὐτοὺς τοὺς
οπωρῶνες

Που αὐτὴ την εποχὴ, με ἀνῶριμα τὰ φρούτα τοὺς
Εἶναι ντυμένοι μέσ' τὸ πράσινο καὶ χάνονται

Ανάμεσα σε ἄλση καὶ θαμνῶνες. Καὶ πάλι βλέπω
Αὐτοὺς τοὺς θαμνοφράχτες στὴ σειρὰ, σχεδὸν μὴ
φράχτες, μικρὲς γραμμὲς

Δάσους ἀκμαίου, ἀδέσποτου· αὐτὲς τὶς στάνες τῶν
βοσκῶν

Μέχρι τὶς πόρτες τοὺς πρασινισμένες· καὶ τὰ στεφάνια
τοῦ καπνοῦ
Που ἀνεβαίνουν, σιωπηλά, ἀνάμεσα στὰ δένδρα!
Με κάποιο ἀβέβαιο μῆνυμα, να εἶναι ἀραγε

Κάποιοι ἀλήτες ἄστεγοι στὸ δάσος,
Ἦ ἡ σπηλιὰ κάποιου Ερημίτη· καὶ μέσα, στὴ φωτιά
Κάθεται ὁ Ερημίτης μόνος.

*Lines composed a few miles from Tintern Abbey, on
revisiting the banks of Wye, during a tour, 1798.*

Coleridge

.....«Νερό, νερό, παντού νερό / Και ούτε σταγόνα για
να πιείς / Ακόμα και ο βυθός εσάπιζε: Χριστέ μου / Ποτέ
αυτό δεν θα πρέπει να 'γινε ξανά / Γλοιώδη πλάσματα
με πόδια / περπατούσαν πάνω σε μια γλοιώδη
θάλασσα»

.....Κι ακόμα πιο γλυκό για μένα είναι
Προς την εκκλησιά να περπατώ μαζί
Με συντροφιά καλή!
Να περπατάμε προς την εκκλησία μαζί
Κι όλοι να προσευχόμαστε
Ενώ ο καθένας χωριστά κατευθύνεται
Στον μεγάλο Πατέρα του,
Γέροι, και παιδιά, και φίλοι αγαπημένοι
Κι εύθυμα παλικάρια και κοπέλες.....

Η μπαλάντα του γέρου ναυτικού

Ο Κόλεριτζ αντιτίθεται στην Πειραματική Επιστήμη και στο ορθολογικό Πνεύμα της εποχής, απορρίπτει τις βασικές αρχές της μηχανιστικής ψυχολογίας που δεσπόζει στο επιστημολογικό στερέωμα και διατυπώνει εμφαντικά την αρχή ότι η φαντασία είναι η κινητήριος δύναμη του νου και της ψυχής, επίσης ότι «η ποίηση είναι αυθόρμητη υπερχείλιση δυνατών αισθημάτων». Ο Λυρισμός του Κόλεριτζ αποβλέπει στην ισόρροπη σχέση (Αρμονία) ανάμεσα στην Ψυχή και τον Νου, η οποία κατατείνει στην εναρμόνιση του ανθρώπου με τη φύση και το Σύμπαν. Άλλωστε, η αναζήτηση του Όλου αποτελούσε τον λογικό πυρήνα της ρομαντικής κοσμοθεωρίας, έτσι και η «Η μπαλάντα του γέρου ναυτικού», ενσωματώνει δημιουργικά τις παραδοσιακές μεταφυσικές αντιθέσεις. Λογική και φαντασία, φυσικό και υπερφυσικό, εμπειρική πραγματικότητα και μυθοπλαστικές κα-

τασκευές εναλλάσσονται και γονιμοποιούνται αμοιβαία.

Τη χρονιά που κυκλοφόρησαν οι «Λυρικές Μπαλάντες» (1798) είναι εμφανής η υπαρξιακή και ψυχική του μεταστροφή. Τα εγκλήματα που διεπράχθησαν την εποχή της Τρομοκρατίας από τους πρωταγωνιστές της γαλλικής Επανάστασης (Ροβεσπιέρος, Μαρά, Σαιν Ζυστ) και η εισβολή των στρατευμάτων του Ναπολέοντα στην Ελβετία ματαίωσαν τις προσδοκίες της νιότης του. Αυτό είχε ως συνέπεια να αποστασιοποιηθεί από τα επαναστατικά ιδανικά της νεότητάς του και να ενστερνισθεί τις πολιτικο- φιλοσοφικές πεποιθήσεις του Έντμουντ Μπερκ, ο οποίος αποτελούσε τον πιο διάσημο επικριτή της Γαλλικής Επανάστασης. Στην «Μπαλάντα του γέρου ναυτικού» είναι εμφανής η επίδραση του Μπέρκ, όπως αυτή εκφράζεται με τον θάνατο κάθε ουτοπίας. Ο Μπέρκ εκφράστηκε μεν επικριτικά για τη Γαλλική Επανάσταση, από την άλλη όμως υπερασπίστηκε τις Επαναστάσεις των Ιρλανδών και των Αμερικανών αποικιοκρατών κατά της Αγγλίας. Αυτή η διαφορά στάσης αποδίδεται στο γεγονός ότι, για τον Μπέρκ, η Γαλλική Επανάσταση επιδίωξε να επιβάλλει μια εντελώς νέα ηθική τάξη, θεμελιωμένη σε μια λογοκρατική αντίληψη, σε αντίθεση, τις επαναστάσεις των Ιρλανδών και των Αμερικανών, τις ερμήνευσε ως προσπάθειες αποκατάστασης των παραδοσιακών δικαιωμάτων και ελευθεριών που η Αγγλική κυβέρνηση είχε καταπατήσει. Σε συνάφεια με τις φιλοσοφικο-πολιτικές πεποιθήσεις του Μπέρκ ήταν και η αισθητική θεώρηση του ωραίου, σύμφωνα με την οποία η φαντασία και όχι η διαύγεια ή η συμμετρία είναι οι απαραίτητοι όροι της μεγάλης τέχνης. Επίσης, πηγή της αισθητικής απόλαυσης δεν είναι τόσο η ασφάλεια που μας παρέχουν οι πεπερασμένες και σύμμετρες διαστάσεις των πραγμάτων, όσο το δέος που προκαλούν στην ψυχή του ανθρώπου τα πράγματα που υπάγονται στην σφαίρα του υψηλού. Το σκοτεινό στοιχείο και όχι η διαύγεια, το άπειρο και το απροσδιόριστο και όχι το συμμετρικό και το πεπερασμένο συγκροτούν τον πυρήνα των γνωρισμάτων που καταξιώνουν την τέχνη, την τέχνη που συγκινεί.

Σε αντίθεση όμως με τον Μπερκ, ο Κόλεριτζ πίστευε ότι εξαιτίας της φτώχειας του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού «οι επαναστατικές ιδέες μπορούν να προσελκύσουν πνεύματα ευγενικά και

γεμάτα φαντασία». Στον ριζοσπαστικό συντηρητισμό του, συνυπάρχουν οι παραδοσιακές αξίες της προαστικής αγγλικής κοινωνίας με τις φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού. Στο βιβλίο του «Για το Σύνταγμα του Κράτους και της Εκκλησίας» (1825) θεωρεί ότι το Έθνος είναι ο νοηματικός ορίζοντας που περιβάλλει τους γηγενείς του ιστορικού-γεωγραφικού χώρου, από την εποχή του Αλφρέδου του Μεγάλου. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο θεωρούσε ότι το Κράτος και η Εκκλησία ενεργούν συμπληρωματικά, διέπονται από αμοιβαιότητα και ότι η παρακμή του ενός οδηγεί και στην παρακμή του άλλου. Λογική συνεπαγωγή της παραπάνω θέσης είναι ότι η Εθνική Εκκλησία και η εθνική παιδεία είναι a priori προϋπόθεση για την επιβίωση και την αναπαραγωγή του Έθνους. Όμως διαπιστώνει ότι η προτεσταντική ηθική της Αγγλικανικής Εκκλησίας, η μεγαλομανία και η ιδιοτέλεια των Άγγλων πολιτικών δεν επιτρέπουν σε αυτούς τους θεσμικούς παράγοντες να αναλάβουν τον ιστορικό, πολιτισμικό και παιδαγωγικό τους ρόλο.

Χαρακτηριστικό του ριζοσπαστικού συντηρητισμού του Κόλεριτζ είναι το γεγονός ότι κατήγγειλε την ασυδοσία της ελεύθερης αγοράς και των επιχειρηματικών μονοπωλίων που διαμορφώνονταν στην αυγή της αστικής κοινωνίας, επισήμανε τους κινδύνους της αχαλίνωτης βιομηχανοποίησης. Ο συνδυασμός ριζοσπαστικού συντηρητισμού και η διατύπωση προτάσεων, με σοσιαλιστικό χαρακτήρα, υπέρ των φτωχών και της εργατικής τάξης τον έκανε πρόδρομο του «Συντηρητισμού του Ενός Έθνους» (One Nation Conservatism) του Ντισράελι, αλλά και των σημερινών «Κόκκινων Τόρυσ» σε Αγγλία και Καναδά. Όμως ο Κόλεριτζ θα αναγνωριζόταν ως ένας από τους θεμελιωτές της Συντηρητικής σκέψης μόνο στον 20ον αιώνα από τον Ράσελ Κερκ, τον διαμορφωτή του μεταπολεμικού συντηρητικού κινήματος στο θεμελιώδες βιβλίο του «Το Συντηρητικό Πνεύμα: Από τον Μπερκ στον Έλιοτ».

Lord Byron

*Άφθονους καρπούς που η φύση έδινε χωρίς δουλεία
Δάσος δίχως μονοπάτι,μα με κάθε ανεμελιά.
Κτήμα όπου η Αφθονία άδειαζε χωρίς ντροπή
Κέρας της-χωρίς αφέντη,όλοι ίσοι τους εκεί
Πόθο-που πολλοί αιώνες δεν υπόταξαν ακόμη
Άνθρωποι για τη ζωή τους να αποφασίζουν μόνοι
Γη αδούλωτη, με πλούσια ορυχεία στα ρηχά της,
Ήλιος χρυσαφιού και φρούτα ήταν τα γεννήματάτης
Νάχουν την ελευθερία σπίτι τη σπιλιά να πούνε
Κήπο γενικά που όλοι μέσα ξένοιαστοι γυρνούνε
Όπου η Φύση ένα άνθος τέκνων της αναγνωρίζει
Το νησί*

Ο Lord Byron καταχωρίζεται ως ένας από τους πιο εξέχοντες λυρικούς ποιητές του 19 αιώνα. Η ψυχική ευαισθησία του ποιητή συγκλείνουν με την κοινωνική συνείδηση του ατομικού ανθρώπου. Η συγκίνηση και ο ερωτισμός του ρομαντικού πνεύματος γονιμοποιεί τον κοινωνικό και πολιτικό ιδεαλισμό και παράγει το φρόνημα του αγώνα για αξιοπρέπεια, χειραφέτηση και δικαιοσύνη. Ο Lord Byron στο σταυροδρόμι του Λυρισμού και του Λόγου, της τέχνης και της πολιτικής, της αισθητικής δημιουργίας και του επαναστατικού πάθους, του κοινωνικού φιλελευθερισμού και του ουτοπικού σοσιαλισμού.

Παρά το γεγονός ότι ο Μπαίρον είχε αριστοκρατική καταγωγή, εντούτοις εξελίχθηκε σε έναν από τους πλέον δυναμικούς φιλελεύθερους σε μια περίοδο όπου η απολυταρχία εδραιωνόταν ξανά στην ευρωπαϊκή Ήπειρο (Παλινόρθωση). Συνδέθηκε με κύκλους επαναστατών σε πόλεις της Ιταλίας και ενεργότερα με το κίνημα του καρμποναρισμού. Η καταστολή των καρμπονάρων στα 1823 τον υποχρέωσε να εγκαταλείψει την Ιταλική χερσόνησο. Το ενδιαφέρον του τότε μετατοπίστηκε ενεργότερα προς την ελληνική υπόθεση. Τη χρονιά εκείνη η πολιτική αλλαγή στην Αγγλία με την άνοδο

στην εξουσία των φιλελευθέρων του Γ. Κάνιγκ (G. Canning) και η μεταστροφή της αγγλικής στάσης απέναντι στο ελληνικό ζήτημα ευνόπησε την ανάπτυξη του φιλελληνικού κινήματος και στη χώρα αυτή. Έτσι, την εποχή που ο Μπάιρον φαινόταν να αποφασίζει την κάθοδό του στις επαναστατημένες περιοχές δέχτηκε πρόσκληση από το φιλελληνικό κομμάτι του Λονδίνου να συνεργαστεί μαζί του και λίγο αργότερα να χειριστεί ως εκπρόσωπός του το ζήτημα της χορήγησης δανείου προς την ελληνική Διοίκηση. Η συμμετοχή του στον αγώνα των Ελλήνων για ανεξαρτησία και ο ηρωϊκός θάνατός του στο πολιορκημένο Μεσολόγγι τον κατέταξε στο μυθικό πάνθεον των ηρώων του ανθρώπινου Γένους για ανθρωπιά, αλληλεγγύη και δικαιοσύνη.

Στα τέλη Φεβρουαρίου του 1812, η Βουλή των Λόρδων συζητούσε ένα κρίσιμο νομοσχέδιο. Το νομοσχέδιο αυτό (γνωστό ως “The Frame-Work Bill”) πρόβλεπε αυστηρές ποινές, ακόμα και την ποινή του θανάτου, για τους εργάτες, - οι οποίοι απολύονταν μαζικά και οδηγούνταν στην εξαθλίωση και την ανέχεια - με την εκβιομηχάνιση των μέσων παραγωγής, ξεγεύονταν και κατέστρεφαν τις μηχανές. Ο Μπάιρον ήταν μάρτυρας αιματηρών περιστατικών στην περιοχή του Νόττινχαμ, όταν οι άνεργοι των κλωστοϋφαντουργείων, που με την εισαγωγή νέων εργαλείων είχαν απολυθεί, ξεσηκώνονταν σχεδόν κάθε μέρα και αντιμετώπιζαν τις ξιφολόγχες, τις σπάθες του ιππικού ή και τα πυρά όχι μόνο της Εθνοφυλακής, αλλά και συνταγμάτων του τακτικού στρατού, που μετακινούνταν προς την περιοχή εκείνη. Πολλές μηχανές είχαν καταστραφεί, αλλά και άφθονο αίμα απελπισμένων ανέργων είχε κυθεί. Στις 27 Φεβρουαρίου, όταν η Βουλή των Λόρδων θα συζητούσε το νομοσχέδιο σε δεύτερη ανάγνωση (for the second reading), ο Μπάιρον εγέρθηκε και μίλησε. Παραθέτουμε δύο χαρακτηριστικά αποσπάσματα της ομιλίας:

“...όσο κι αν μας χαροποιεί κάθε βελτίωση στις (παραγωγικές) τέχνες, που μπορεί να είναι ευεργετικές για το ανθρώπινο γένος, δεν πρέπει να επιτρέψουμε να θυσιάζεται το ανθρώπινο γένος στις μηχανές”.

“Ονομάζετε τους ανθρώπους αυτούς όχλο (a mob),

απελπισμένο, επικίνδυνο και αγράμματο· και μοιάζετε να σκέπτεστε ότι ο μόνος τρόπος να ηρεμήσει η “*Bellua multorum capitum*” (το “ζώο με τις πολλές κεφαλές”) είναι να κρεμάσετε μερικές από τις κεφαλές αυτές. Αλλά ακόμα κι ένας όχλος μπορεί καλύτερα να μπει στον δρόμο της λογικής μ’ ένα κράμα διαλλακτικού πνεύματος και σταθερού χεριού παρά με πρόσθετο εξερεθισμό και αυξημένες ποινές. Έχουμε, τάχα, συνειδητοποιήσει τι οφείλουμε σ’ αυτόν τον όχλο; Είναι ο όχλος που δουλεύει στους αγρούς σας και υπηρετεί στα σπίτια σας -που επανδρώνει τον στόλο σας και προμηθεύει άνδρες στον στρατό σας- που σας έκαμε ικανούς να αψηφήσετε ολόκληρο τον κόσμο, και που μπορεί, επίσης, να αψηφήσει και σας, όταν η παραμέληση και η δυστυχία θα τον οδηγήσει σε απόγνωση! Ονομάστε, αν θέλετε, τους ανθρώπους αυτούς όχλο· αλλά μην ξεχνάτε ότι ένας όχλος εκφράζει πολύ συχνά τα αισθήματα του λαού”.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

“Ονειρευόμαστε ταξίδια στο σύμπαν. Μα το σύμπαν δεν είναι μέσα μας; Τα βάθη του πνεύματός μας δεν τα γνωρίζουμε – προς τα μέσα οδηγεί ο μυστικός δρόμος. Μέσα μας ή πουθενά είναι η Αιωνιότητα με τους κόσμους της, το παρελθόν και το μέλλον”

Novalis

.....”Γιατί οι θνητοί μονάχα ανησυχούν, η γη τους δέχεται όλους, μα πιο κοντά στο φως πηγαίνουνε, ψηλά στον Αιθέρα, εκείνοι, που, πιστοί σε μύχιον έρωτα και σε Θεϊκό πνεύμα, ελπίζοντας κύπομένοντας, το πεπρωμένο τους ήρεμα νικούν”....

Hoenderlin

.....”Έχω την πεποίθηση ότι η υψηλότερη δραστηριότητα του Λόγου, ο οποίος περιλαμβάνει όλες τις ιδέες, είναι μια αισθητική πράξις και ότι το αληθές και το αγαθόν αδελφώνονται μόνον μέσα στο ωραίο.. Η ποίηση θα αποκτήσει μέ τον τρόπο αυτό μια υψηλότερη αξιοπρέπεια και στο τέλος θα γίνει αυτό που ήταν στην αρχή, παιδαγωγός της ανθρωπότητας”.....

Schiller

“Το ένα είναι επίσης και τα Πάντα.. Όλη η τραγικότητα στηρίζεται σε μια αξεπέραστη αντίφαση...Η ταυτότητα και η διαφορά μας δίνονται ταυτόχρονα...Κάθε λέξη που προφέρεται προκαλεί το αντίθετό της... Το συμπαντικό και το ιδιαίτερο συμπίπτουν.. το ιδιαίτερο είναι το συμπαντικό που εμφανίζεται υπό διαφορτικές

*συνθήκες.. το ίδιο μου το όραμά είναι μια σκέψη και η
σκέψη μου ένα όραμα... “*

Goethe

Φιλοσοφική διερεύνηση του Νεώτερου Κόσμου

Αν η κλασική μεταφυσική θεωρούσε ότι μια υπερβατική και αμετάβλητη αρχή (Ιδέα-Νους ή Θεός-Λόγος) νοηματοδοτεί το είναι όλων των υπαρκτών, αν δηλαδή αναζητούσε το νόημα και την αλήθεια πέραν του αισθητού, η επιστημονική φιλοσοφία της μοντέρνας εποχής, καθιστά το ορθολογικό και ενσυνείδητο εγώ της υποκειμενικότητας, φορέα της νοηματοδότησης και της αλήθειας καθετί υπαρκτού. Μαθηματική επιστήμη, τυπική ή συμβολική λογική και πειραματική τεχνική κωδικοποιούν μια συστηματική εμμείνεια, δίχως να έχουν ανάγκη να αναφερθούν στο υπερβατικό, στο απροσδιόριστο, το ακαθόριστο. Όντα και πράγματα απο-ιεροποιούνται και αδειάζουν από νόημα μιας που μετουσιώνονται σε μετρήσιμα αντικείμενα προς απόδειξη, έλεγχο, ιδιοποίηση και κατάκτηση. Η σκέψη και η γλώσσα ερμηνεύονται με αναφορά το υποκειμενικό εγώ, η σκέψη περιορίζεται στη διάσταση του μεθοδικού υπολογισμού, της μέτρησης και της ποσοτικοποίησης, η γλώσσα εξαντλείται στο να αποδίδει λογικές ιδιότητες στα αντικείμενα του κόσμου που τίθενται απέναντι στα υποκείμενα. Έτσι το ανθρώπινο ον, σταδιακά, αποξενώνεται όλο και περισσότερο από τον Κόσμο, τη Φύση, τα όντα. Το εγώ, η υποκειμενικότητά του, διαμορφώνει την ιερή πεποίθηση ότι είναι ο αποκλειστικός δημιουργός της σκέψης του και των έργων που προκύπτουν από τη δράση του. Δέσμιος των κατοπτρικών σχέσεων που συνάπτει με τον κόσμο μέσω των παραστάσεων του, το εγώ της υποκειμενικότητας αγνοεί Αυτό που τον δονεί, τον εμπνέει και τον, καλεί, Αυτό που δε δύναται να αναπαρασταθεί και να συμβολοποιηθεί, να μετρηθεί, να ποσοτικοποιηθεί και εν τέλει να ελεγχθεί. Αυτό, δεν είναι, αλλά ξευλίγεται – αποσυρόμενο-ως ανοικτός χωροχρόνος, συνιστά το ριζικά άσχεφτο που αποτελεί την αέναν μέριμνα της σκέψης.

Μέσα σ'αυτή την ιστορικο-πολιτισμική ατμόσφαιρα, της μεταφυσικής της υποκειμενικότητας, όπου καταρρέει η Υπερβατική τάξη του Νοήματος και απουσιάζουν τα μεταφυσικά θεμέλια, αναδεικνύεται και εδραιώνεται η μυθολογική μορφή του νεώτερου ανθρώπου, που θα τον ορίζαμε ως ανθρωποκεντρική, υποκειμενική ναρκισσιστική και εγωιστικά ατομικιστική. Η βούληση της δύναμης, ο ωφελισμός, η σκοπιμότητα και η χρησιμοθηρία συνιστούν τα ηθικο-αξιακά τοτέμ της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, η οποία παράγει το πραξιακό πρότυπο της βιοθεωρίας. Η μόνη δύναμη που ενεργεί πλέον στην Ιστορία είναι ο υποκειμενικός και ενσυνείδητος λόγος των αφαιρετικών σχημάτων, των καθολικών ιδεών και εννοιών, του υπολογιστικού, αριθμητικού και μετρητικού πνεύματος που μηδενίζει κάθε ποιότητα και μοναδικότητα των όντων. Η υλική μετουσίωση αυτού του πνεύματος είναι η οικονομική μηχανή του Κεφαλαίου, η οποία είναι μια ιστορική δύναμη εξ ολοκλήρου εμμενής. Βέβαια αφηρημένες ιδέες και υλικές δυνάμεις ενεργούν αμοιβαία και συμπληρωματικά.

Ιστορικο-πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο

Σ' όλη την περίοδο του χριστιανικού μεσαίωνα και ειδικά από την εποχή που ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ασπάζεται τον χριστιανισμό, παρατηρείται, όχι απλώς συνύπαρξη της θρησκευτικής εξουσίας με την πολιτική και οικονομική εξουσία, αλλά μια ανοιχτή θεολογική υποστήριξη της πολιτικής εξουσίας, οι μονάρχες ανακηρύχτηκαν μονάρχες θείω δικαίω και ελέω θεού. Στη Γερμανία σ' όλη τη μεσαιωνική περίοδο υπήρχαν εστίες αντίστασης στην ρωμαϊκή εξουσία, η Βόρεια Γερμανία εξεγείρονταν εναντίον της ρώμης, της εκκλησίας και της πολιτικής εξουσίας και βέβαια ήταν αυτή που πυροδότησε τη διαδικασία της μεταρρύθμισης. Το Κεφάλαιο άρχισε να καταστρέφει την σχετική ενότητα της χριστιανικής Ευρώπης τον 15ο αιώνα, ηγεμόνες, γαιοκτήμονες και επρόσωποι της αστικής τάξης εξεγέρθηκαν ενάντια στην εκκλησιαστική κατάσχεση του πλούτου και της κυκλοφορίας του νομίσματος, ενάντια σε ορισμένες οικονομικές απαγορεύσεις- που αφορούσαν τον δανεισμό, τους τόκους, τη χρέωση – τις οποίες δικαιολογούσε η επίσημη ιδεολο-

γία της ένδειας και της ελεημοσύνης. Αυτή η οικονομική εξέγερση, εμπορευματική θα λέγαμε, συνοδεύτηκε και υποστηρίχθηκε από την πολιτιστική άνθιση που εκδηλώθηκε στην Αναγέννηση και άρχισε να υποσκάπτει τα θεμέλια του πολιτικού χριστιανισμού: την παποσύνη, τα απομεινάρια της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του γερμανικού έθνους, τις βασιλείες κ.λπ. Αυτό ήταν το πρώτο μεγάλο πλήγμα που δέχτηκε η χριστινική κυριαρχία, η κυριαρχία του καθολικισμού επί της πολιτικής εξουσίας. Προερχόταν, μεταξύ άλλων, από τους Μεδίκους, τους Ιταλούς, τους Γενοβέζους και Ισπανούς τραπεζίτες, εν συνεχεία έλαβε χώρα η κατάκτηση της Αμερικής και μετά η Μεταρρύθμιση του Λούθηρου, που διέρρηξε τη σχετική ομοιογένεια του χριστιανισμού στη Δυτική Ευρώπη, ακόμα και στην κεντρική Ευρώπη.

Έτσι σταδιακά τίθεται σε αμφισβήτηση η χριστιανική ηγεμονία και αντικαθίσταται η πολιτική θεολογία από την πολιτική οικονομία. more Να σημειώσουμε σ' αυτό το σημείο ότι η Μεταρρύθμιση του Λούθηρου κρίθηκε ως μετριοπαθής από τους ευσεβιστές (pietisme), η αριστερή, θα λέγαμε, πτέρυγα της Μεταρρύθμισης. Ο ευσεβισμός αποτέλεσε το πνευματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαπλάστηκαν ο Σίλλερ, ο Χέντερλιν, ο Χέγκελ, ο Σέλλινγκ. Όπως ο Λούθηρος κατήγγειλε ότι ο καθολικισμός είχε παραποιήσει το χριστιανικό μήνυμα, έτσι και οι ευσεβιστές κατηγορούσαν τον Λούθηρο ότι και αυτός είχε παραποιήσει το χριστιανικό μήνυμα και μάλιστα την έννοια η Μεταρρύθμιση, για τους ευσεβιστές, απέτυχε γιατί δεν ολοκληρώθηκε. Ο ευσεβισμός δεν ήταν απλώς ένα "ορθόδοξο" χριστιανικό ρεύμα, αλλά είχε μυστικιστικές αντηχήσεις. Τα κείμενα του ιεροκήρυκα Oettinger, ο οποίος ήταν μια ηγετική μορφή του ριζοσπαστικού ευσεβισμού, κίνημα πολιτικά επαναστατικό, επηρέασε τους φιλοσόφους και ποιητές του Γερμανικού ιδεαλισμού και του ρομαντισμού. Ο ριζοσπαστικός ευσεβισμός αναφέρεται σε μια αυθεντικά χριστιανική ζωή, στην οποία εκλείπει η αδικία και κυριαρχεί η αγάπη στην ανθρωπότητα. Στην Παλαιά Διαθήκη, η οργή του Θεού αποτελεί την φανέρωσή του, οι προφήτες, επίσης, οργίζονται στην Παλαιά Διαθήκη, βλέποντας την κατάσταση που βρίσκεται το Ισραήλ, έτσι και οι ευσεβιστές καθορίζουν ένα τύπο αγιοσύνης, όπου η οργή συνιστά τρόπο απεύθυνσης στον λαό με

σκοπό να του επισημάνουν τα σφάλματά του και να τον αφυπνίσουν. Έτσι η οργή, όπως και στην Παλαιά Διαθήκη, είναι η αγάπη. Ο Γερμανικός φιλοσοφικός ιδεαλισμός και ο ρομαντισμός, η σκέψη και η γλώσσα τους, αποκτούν σχήμα και μορφή μέσα στο πλαίσιο της Μεταρρύθμισης του Λούθηρου και της αμφισβήτησής του, από τους ευσεβιστές, από τα Θεολογικά Κηρύγματα και τις Πραγματείες, όπως και από τη γλώσσα στην οποία μεταφράζεται η Βίβλος. Αυτό που εν τέλει παράγεται από τις θεολογικές επιρροές (δεν λησμονούμε την καταλυτική επιρροή της αρχαιοελληνικής παράδοσης, η οποία βέβαια, ερμηνεύεται μέσα στο παραπάνω πλαίσιο) είναι μια άθρησκη αγιοσύνη, ένα μείγμα βιαιότητας, οργής και ομορφιάς. Το παραπάνω θεολογικό πλαίσιο του ριζοσπαστικού ευσεβισμού και τα αιτήματά του συνέβαλλαν στην διαμόρφωση και της Μαρξϊανής σκέψης.

Ο νεωτερικός τρόπος ύπαρξης του πολιτικού εφορμάται από την Αναγέννηση (τη μίμηση των Αρχαίων) και την Μεταρρύθμιση (την ριζοσπαστικοποίηση του χριστιανισμού και τον αθεϊσμό που παράγαγε). Αυτό που πλήττεται, κυρίως, από τον νεωτερικό τρόπο ύπαρξης του πολιτικού είναι η Αυτοκρατορία (Ρώμη) και η Εκκλησία. Παρά την αποσύνδεση του θεολογικού από το πολιτικό στοιχείο, τα έθνη της ρομανικής επιρροής παραμένουν δέσμια της λατινικής ιστορικής-πολιτισμικής εμπειρίας (η Γαλλική Επανάσταση επαναλαμβάνει το ρεπουβλικανικό *gestus* και η Ιταλία και η Γαλλία εξακολουθούν να μιμούνται την ελληνιστική και ρωμαϊκή αντίληψη των Αρχαίων Ελλήνων) και έτσι η καθολική εκκλησία διατηρείται ισχυρή. Οι περιοχές που οριοθετούσαν τα σύνορα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (*limes*) και βρίσκονταν πέραν αυτά, δεν αποτέλεσαν ενεργητικό τμήμα της κοσμοϊστορικής εποχής του χριστιανισμού. Αυτό είχε ως συνέπεια αυτοί οι λαοί να μην διαθέτουν δομημένη πολιτική εθνική ταυτότητα. Η πνευματική ιστορία της Γερμανίας στερούνταν ταυτότητας, αυτή η “πατρίδα των ποιητών και των στοχαστών”, σύμφωνα με τη διατύπωση του Χάιντεγκερ, δεν υπήρχε, ως αυτόνομη πνευματική οντότητα. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η ελεγειακή ουσία της γερμανικής ρομαντικής τέχνης (και όχι μόνο ρομαντικής) καθορίζεται περισσότερο ή λιγότερο από αυτή την έλλειψη. Όμως η Γερμανία έπρεπε να δομήσει μια διακεκριμένη

πολιτιστική, πολιτική και εθνική ταυτότητα, έναντι του πολιτισμικού ιμπεριαλισμού της Ιταλίας ή της Γαλλίας, της Ρώμης δηλαδή, αν ήθελε να γίνει η αντι-ρωμαϊκή δύναμη και να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην οικουμενική ιστορία, θα έπρεπε να γίνει μεγάλη δύναμη που θα δημιουργούσε μια Ευρώπη, η οποία θα ήταν κάτι άλλο από ρωμαϊκή επαρχία. “Είναι ανάγκη να μιμηθούμε τους Αρχαίους, ώστε να καταστούμε με τη σειρά μας αμίμητοι” έτσι διατείνονταν ο Βίνκελμαν το 1755.

Η νοσταλγική αναδίπλωση σε έναν ιστορικό και πνευματικό τόπο και χρόνο (κυρίως της Αρχαίας Ελλάδας, αλλά και της κλασικής μεσαιωνικής χριστιανοσύνης) που θα επούλωνε το ανεπανόρθωτο υπαρξιακό πλήγμα που είχε υποστεί ο σύγχρονος άνθρωπος και θα στέγαζε τις πνευματικές ανησυχίες των μοντέρνων, αλλά συγχρόνως θα διαμόρφωνε την φαντασιακή κοινότητα του έθνους με έναν αρχέγονο Μύθο, οδήγησε σε πνευματικά εγχειρήματα που επιχείρησαν να μιμηθούν και να ιδιοποιηθούν το πνεύμα άλλων ιστορικών πολιτισμικών εποχών. Βέβαια κάθε “ιδιοποίηση” συνιστά μια ερμηνεία και κάθε ερμηνεία συντελείται σε συγκεκριμένο ιστορικο-πολιτισμικό χωροχρόνο, εδράζεται δηλαδή σε πόθους, αγωνίες, προσδοκίες μιας εποχής. Μ’ αυτή την έννοια το εγχείρημα “ιδιοποίησης” του πνεύματος μιας άλλης πολιτισμικής εποχής αποτελεί μια αναδρομική προβολή των αιτημάτων του παρόντος και των επιθυμιών για το μέλλον, δηλαδή αναδημιουργείται το παρελθόν με τις αφηγήσεις-προσλήψεις του παρόντος και κατασκευάζεται μια μυθολογία γι’ αυτό. Ο ψυχο-πνευματικός πυρήνας του κάθε Πολιτισμού, όπως αποκρυσταλλώνεται στις συμβολικές μορφές του, στα πρότυπα σκέψης, τέχνης, πολιτικής, θρησκείας και τελετουργίας, αποτελεί μια “απολύτως μοναδική ετερότητα”, η οποία επέχει της δυνατότητας ταύτισης και αναπαραγωγής του από τις υποκειμενικές αναπαραστάσεις. Αυτή η “απολύτως μοναδική” ετερότητα, ουσιώνει τον ψυχο-πνευματικό πολιτισμό μιας δεδομένης ιστορικο-κοινωνικής μορφής ζωής, αλλά είναι άρρητη και μ’ αυτή την έννοια δεν μεταδίδεται.

Έτσι, λοιπόν, η απόπειρα ιδιοποίησης του Αρχαιοελληνικού Είναι, το οποίο ουδέποτε υπήρξε, μιας που η αρχαιοελληνική σκέψη και

τέχνη αποτέλεσε το πρωτότυπο, δίχως πρότυπο, αποτέλεσε δηλαδή παραδειγματικό πρότυπο και κανόνας αξιολόγησης των μεταγενέστερων, ανέδειξε όχι απλώς τη διαφορά των νεώτερων μέτους κλασικούς, αλλά τους οδήγησε στην συνειδητοποίηση ότι δεν έχουν τίποτα κοινό με τους Έλληνες, όπως το κατανόησε τόσο ο Χέντερλιν, όσο και αργότερα ο Νίτσε. Με άλλα λόγια, η πίστη στους Αρχαίους ισοδυναμούσε με τη μέγιστη δυνατή απόσταση από αυτούς, δηλαδή όσο πιο πιστοί στη μίμηση του αρχαιοελληνικού παραδείγματος έμεναν οι ερμηνευτές του, τόσο αποδεσμεύονταν από αυτό, τόσο παρήγαγαν μια πραγματικά νεωτερική τέχνη.

Η δομή αυτού του παράδοξου, ήταν ενδεχομένως, μια υπόρρητη φιλοδοξία και επιδίωξη των ρομαντικών, κυρίως του Χέντερλιν, του Νοβάλις, του Σίλλερ, του Γκαίτε, να συγκροτήσουν την Γερμανική πολιτισμική και πολιτική ταυτότητα. Και το λέμε αυτό γιατί η κατάρρευση της χριστιανικής υπερβατικότητας, ανέδειξε την απουσία μεταφυσικών θεμελίων, η έλλειψή τους όξυνε την επιθυμία και τη θέληση ταύτισης. Αυτή η επιθυμία για ταυτότητα-ταύτιση συνιστά δομικό στοιχείο του αισθητικού/πολιτικού σχεδίου, το οποίο ανήκει στην τάξη της υπερβατικότητας. Άλλωστε αυτό που παρατηρείται στην ιστορία, είναι ότι όταν ιδρύονται μεγάλες αυτοκρατορίες ισχυρές πολιτικές οντότητες, πάντα επιτελείται μια τεράστια μετουσίωση του κοινωνικού φαντασιακού στην τέχνη που επενδύεται σ' όλες τις συμβολικές μορφές. Έτσι και στην Γερμανία, η μίμηση με την παράδοση της Αρχαίας Ελλάδας και ο ριζοσπαστικοποιημένος πολιτισμικός αγώνας των ιδεαλιστών και ρομαντικών, επιχείρησε να καταστήσει την Γερμανία, πρότυπο ενός ασύγκριτου πεπρωμένου, διαφορετικού και αντίπαλου του "πολιτισμικού ιμπεριλισμού" της Δύσης. Αυτό το πνεύμα θα επωάσει, μέσα στις ειδικές οικονομικές-πολιτικές συνθήκες των αρχών του 20ου αιώνα την ιστορική παράνοια του εθνικοσοσιαλισμού, που εδράζονταν στην πεποίθηση ότι η ναζιστική πολιτική συνιστά το "απόλυτο έργο τέχνης" και ότι ο φασισμός είναι "η αισθητικοποίηση της πολιτικής".

Εδώ να παρατηρήσουμε ότι η ταυτότητα-ταύτιση με το "θεμέλιο" του Κόσμου, είναι ο Μύθος -ως απαρχή του Κόσμου και καθολική ερμηνεία- που αφηγείται ο Λόγος και νοηματοδοτεί την Πράξη. Ο

Μύθος, το ιδρυτικό ποίημα του Πολιτισμού και του Λαού, συνιστά το πρότυπο ζωής, σκέψης και δράσης που μιμούνται οι άνθρωποι και οι κοινωνίες. Η φανταστική ταύτιση με το συμβολικό πρότυπο και η ψυχο-νοητική ιδιοποίηση των μέσων ταύτισης σχετίζεται με την ιδιοποίηση των υλικών μέσων παραγωγής, η οποία παραμένει πιο ισχυρή, όπως περίτρανα απέδειξε ο 20ος αιώνας, αλλά και τα πρώτα χρόνια του 21ου. Τοποθετήσαμε παραπάνω, το θεμέλιο του Κόσμου, σε εισαγωγικά, ο κόσμος που συνήθως εννοούμε θεμελιώνεται στους λόγους μας και συνιστά το Εμπειρικό Όλον. Ο Κόσμος, με κεφαλαίο Κ, δεν είναι, συνιστά το αβυσσαλέο άνοιγμα που ξετυλίγεται ως κοσμικός χωροχρόνος, “είναι” αυτό που μας διαμορφώνει και μας μεταμορφώνει, που το διαμορφώνουμε και το μεταμορφώνουμε, χωρίς να υπάρχει υπερβατικό πρότυπο προς μίμηση, όπως στην παραδοσιακή οντολογική-μεταφυσική θεωρία. Ο Κόσμος “είναι” ο αόρατος ρυθμός των μεταμορφώσεών του, Κόσμος, το Εν-Πολλαπλό που δεν είναι ποτέ ολικό και πλήρες, το τίποτα και το μη-πλήρες είναι πάντοτε επί το έργον και μας εμφανίζεται ως ανεξάντλητο από δυνατότητες.

Η Μεταφυσική φιλοσοφία του Γερμανικού Ρομαντισμού - Ιδεαλισμού

Από την Αναγέννηση και μετά η Θείκη φύση του Λόγου, μεταμορφώνεται σε Λόγο της αυτοσυνείδητης υποκειμενικότητας. Η αντίθεση Λόγου και Πίστης, μετασχηματίζεται σε αντίθεση νόησης και συναισθήματος, ορθολογισμού και ανορθολογισμού. Η παραπάνω αντίθεση οδηγήθηκε στο αποκορύφωμά της την εποχή των “Φώτων”, η θρησκευτική πίστη εκλογικεύτηκε σε θρησκεία του Λόγου, η θρησκεία του Λόγου ή η φυσική θρησκεία της ορθολογικής νόησης δεν χρειαζόταν τη μαρτυρία καμμιάς αποκάλυψης για να θεμελιώσει τις αλήθειές της, αρκούσε η δογματική παραδοχή της φυσικής υπεροχής και του κύρους του Ανθρώπινου Λόγου και των εγγενών δυνατοτήτων του. Σε αντίθεση με το κυρίαρχο πνεύμα του Διαφωτισμού, το οποίο θεωρούσε ως αρχή του πνεύματος τον Λόγο και τη λογική, στη Γερμανία, οι φιλόσοφοι και καλλιτέχνες του “Sturm und Drang” αποδίδουν την πηγή τη φιλοσοφικής γνώσης

στο συναίσθημα και όχι στο Λόγο, υποστηρίζοντας ότι ο Λόγος με την γενικευτική και αφαιρετική λειτουργία του, δεν μπορεί να συλλάβει την ουσία του Κόσμου και των πραγμάτων και έτσι να προσπελάσει γνωστικά τη μοναδική ατομικότητα του κάθε όντος. Το μη νοησιαρχικό και μη ορθολογιστικό ρεύμα, το οποίο εκπροσωπούσε στους προηγούμενους αιώνες ο μυστικισμός, εκφράσθηκε στους νεότερους χρόνους με την ποίηση, την αποκαλυπτική και διαισθητική δύναμη του λυρικού συναισθήματος.

Όμως ο Γερμανικός Ρομαντισμός επηρεάστηκε από τον Ιδεαλισμό, ο οποίος σε αντιθεση με την κυριαρχία της τεχνικής ορθολογικότητας που διαιρούσε επ' άπειρον το σύμπαν και έθετε σε σύγκρουση το υποκείμενο με το αντικείμενο, εισήγαγε εκ νέου την Ιδέα της Ολότητας. Για το Γερμανικό Ιδεαλισμό, η φιλοσοφία και η επιστήμη, που είναι άξίες του ονόματός τους, αρνούνται να αναγνωρίσουν το πεπερασμένο σαν "αληθινή", "αιώνια" και "απόλυτη" πραγματικότητα. more "Το Πνεύμα είναι το Αρνητικό", σημειώνει ο Χέγκελ και υπονομεύει κάθε παγιωμένη θετικότητα που εκλαμβάνεται ως αληθινή πραγματικότητα. Αυτό που θεωρείται ως πραγματικό δεν είναι παρά μια στιγμή του Όλου, αλήθεια είναι η θεμελιώδης ταυτότητα της σκέψης και του Είναι, που είναι αντανάκλαση του εαυτού δια του εαυτού. Αυτός σχηματικά είναι θεματικός πυρήνας του απόλυτου ιδεαλισμού του Χέγκελ. Στον υποκειμενικό ιδεαλισμό του Φίχτε η άπειρη ζωή του Θείου Όντος ανακαλύπτεται στην καρδιά του πεπερασμένου εγώ. Η γνώση και η ύπαρξη δεν ταυτίζονται, ακριβώς γι' αυτό, το Θείο ον δεν μπορούμε να το γνωρίσουμε με νοητικά μέσα, μπορεί όμως να βιωθεί υπαρξιακά ως αγάπη. Ο αντικειμενικός ιδεαλισμός του Σέλλινγκ, όπως περιγράφεται στο "Σύστημα της Ταυτότητας", εργάζεται για να δημιουργήσει ένα καινούργιο ολιστικό πνεύμα που θα έδινε στη φύση την ψυχή της, στον άνθρωπο τη γαλήνη και στην κοινωνία το έναυσμα για μια νέα συμφιλίωση. Για τον Σέλλινγκ, η Φύση είναι το ορατό Πνεύμα, το Πνεύμα είναι η αόρατη Φύση. Η ζωή μαρτυρά το Πνεύμα και δείχνει την Ελευθερία της Φύσης. Θεμελιώδης αλήθεια της Φύσης είναι η Σκέψη, θεμελιώδης αλήθεια της Αναγκαιότητας είναι η Ελευθερία, το οποίο είναι αντικείμενο του φιλοσόφου.

Κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία του Γερμανικού ιδεαλισμού και ρομαντισμού

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία του Γερμανικού ιδεαλισμού και ρομαντισμού που διαδέχεται τον Κάντ. Οι μετακαντιανοί ιδεαλιστές και ρομαντικοί (Adam Muller, Fr. Schlegel, Fichte, Schelling, Hegel, Krause, Schleiermacher) συνεχίζουν την παράδοση της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας που έχει ως προδρόμους τον Πυθαγόρα, τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη και κουρβιώνεται στο σχολαστικό ρεαλισμό του μεσαίωνα. Οι δύο θεμελιώδεις κατηγορίες της αντίληψης αυτής είναι οι κατηγορίες του οργανισμού και της ιστορίας. Και οι δύο κατηγορίες αυτές αντιμάχονται την θεωρία του φυσικού δικαίου, που δέσποσε στην εποχή του Διαφωτισμού, και την ορθολογική κατασκευή της ιστορίας. Αναδεικνύουν μια καινοτόμα αντίληψη για τον ιστορικο-κοινωνικό κόσμο. Η θέση ότι οι κοινωνικές πραγματικότητες είναι "όργανικοί" σχηματισμοί, σημαίνει ότι το συλλογικό δεν μπορεί να θεωρηθεί ποτέ και πούθενά συγκροτημένο από μεμονωμένα άτομα. Σημαίνει, δηλαδή, ότι η κοινωνική ζωή δεν μπορεί να διαμορφωθεί και να μεταβληθεί τεχνητά, σύμφωνα με ορθολογικές θεωρίες, αλλά έχει τις ρίζες του στο συλλογικό ασυνείδητο και φυτρώνει σαν φυσικός οργανισμός. Σημαίνει, επίσης, ότι κάθε κοινωνική ομάδα, κάθε λαός, κάθε νομική τάξη, κάθε βιοτικός κύκλος είναι ιδιόρρυθμος σχηματισμός, αυτόνομος και με δική του αξία, που φέρει εντός του τον διακεκριμένο μορφοποιητικό νόμο του. Η κατηγορία του οργανισμού εφορμόζεται πάνω στην νομικοταξική διαρθρωμένη κοινωνική ολότητα, οι νομικές τάξεις, τα ιδιαίτερα δικαιώματα και οι μορφές της ζωής τους, πηγάζουν από την ιδιαίτερη λειτουργία που ασκούν και συνθέτουν οργανικά το σύνολο του κοινωνικού σώματος. Έτσι για την ρομαντική σχολή οι αληθινές οργανικές μονάδες του ιστορικού κόσμου είναι οι λαοί, μάλιστα την έννοια, η ρομαντική σχολή, απεργάζεται μια βαθύτατα μεταφυσική έννοια του λαού και του λαϊκού πνεύματος, η οποία έχει την φιλοσοφική πηγή της στους λόγους του Fichte προς το Γερμανικό έθνος και τελειοποιείται φιλοσοφικά με τον Hegel. Το πνεύμα του λαού παρουσιάζεται ως ανεξάντλητο από αποθέματα παραγωγικότητας, σαν τις ιστορικές πρωταρχικές δυνάμεις, από όπου αντλεί την έμπνευσή της κάθε ατομική δημιουργία.

Έτσι η κοινωνική πραγματικότητα αποκτά την διάσταση του ιστορικού βάθους για το λόγο ότι η κοινωνική φιλοσοφία του ρομαντισμού διέπεται από τη σκέψη, ότι σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό του παρόντος είναι ζωντανό και ατόφιο το πνεύμα του παρελθόντος, που λειτουργεί ως δρώσα δύναμη, ως υπόβαθρο της συλλογικής συνείδησης, των αισθημάτων και των νοοτροπιών. Αυτή η ενεργητική ιστορική αίσθηση συνδέεται με τη σκέψη της οργανικής φύσης των κοινωνικών σχηματισμών. Τα κοινωνικά συστήματα, οι λαϊκοί θεσμοί και οι κρατικές μορφές αναπτύσσονται σταδιακά, αλλά σταθερά, και δεν μπορούν να ολοκληρωθούν ή να μεταβληθούν άμεσα και αιφνίδια. Δεν είναι οι απότομες αποφάσεις και οι δημιουργίες των ατομικών ανθρώπων, αλλά η “ήρεμη ενέργεια του λαϊκού πνεύματος” (Savigny), αυτή που προωθεί το ιστορικό γίνεσθαι, το παρελθόν δηλαδή είναι η ουσία του παρόντος και η σταθερή συνέχεια αποτελεί τον νόμο της ιστορικής εξέλιξης. Η ρομαντική κοινωνική σκέψη αποτελεί μια τομή

Η εχθρότητα του γερμανικού ρομαντισμού ενάντια στις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, οι οποίες επεδίωξαν τη ρήξη και την ασυνέχεια στο ιστορικό γίνεσθαι, και η κλίση του Γερμανικού ρομαντισμού προς τις συντηρητικές πολιτικές αποφάσεις, εδράζεται στον σεβασμό στο ιστορικά “τετελεσμένο”. Ακριβώς γι’αυτό ο ρομαντισμός εξέφρασε κοινωνικά και πολιτικά τις δυνάμεις και τα ρεύματα στην εποχή της παλινόρθωσης. Όπως διαπιστώνουμε, στην εποχή που μελετούμε, αντιμάχεται η ετερόνομη θέσπιση της κοινωνίας με την αυτόνομη, ο συλλογικός κόσμος της παράδοσης με την φιλελεύθερη ιδέα του αυτόνομου ορθολογικού όντος. Αυτή η ιστορικο-πολιτισμική αντίθεση αποκαλύπτει την αντίθεση των τεχνικών και παραγωγικών δυνάμεων, όπως εκφράζεται στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, με το μοναδικό ιστορικό ψυχο-πνευματικό στοιχείο του κάθε λαού. Στην περίοδο, μεταξύ 1750-1850, εκδηλώνεται μια διττή επανάσταση: ο βιομηχανικός μετασχηματισμός της οικονομίας, που εγκαινιάστηκε στη βρετανία και ο πολιτικός μετασχηματισμός που συνδέθηκε κυρίως με τη Γαλλία. Ο διττός χαρακτήρας της επανάστασης και η συμμετρία της καταρρέει σταδιακά, η πολιτική επανάσταση οπισθοχωρεί και η βιομηχανική επανάσταση υπερισχύει. Οι δύο επαναστάσεις σηματοδότησαν την βαθιά

μεταβολή των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών συνθηκών, οι οποίες κατέτειναν στην κυριαρχία του φιλελεύθερου καπιταλισμού και στην εγκαθίδρυση της αστικού πολιτισμού. Ο τρόπος και ο χρόνος που απαιτήθηκε για να επιβληθεί και να κυριαρχήσει το καινούργιο κοινωνικο-πολιτισμικό πρότυπο ήταν συνάρτηση του βαθμού ανάπτυξης των υλικών και παραγωγικών δυνάμεων, της ανθρωπολογίας και της ψυχο-νοοτροπίας του εκάστοτε λαού.

Γερμανικός Ρομαντισμός

Στα τέλη του 18ου και αρχές του 19ου αιώνα, εκδηλώνονται τα πρώτα προμηνύματα του ρομαντικού φανερώματος (Χέντερλιν, Σίλλερ, Νοβάλις, Μορίκ, Ουλάντ κ.λπ). Έχει προηγηθεί ο ιδεαλισμός του Κλασικισμού της Βαιμάρης και η πνευματική και πολιτική κίνηση που ονομάστηκε "Sturm und Drang". Σ' αυτά τα ρεύματα και τις κινήσεις, διατυπώθηκαν έντονες ανησυχίες, υψώθηκαν ρωμαλέες φωνές και εκφράστηκαν ζωηρές διαμαρτυρίες, οι οποίες εξέφρασαν τη δυσανεξία, τη δυσφορία, τη δυστυχία, την απελπισία και τον γενικευμένο πνευματικό και ηθικό μαρασμό της "πολιτισμένης" εποχής. Στοχαστές, ποιητές, ζωγράφοι, μυθιστοριογράφοι, ως ευαίσθητοι παλμογράφοι, προαισθάνονται και καταγράφουν τα προσεισμικά σήματα των τεκτονικών μετατοπίσεων που συντελούνται στην εποχή τους και διαβλέπουν ενορατικά την επερχόμενη κυριαρχία της τεχνικής. Επισημαίνουν τις προμηθεικές δυνάμεις που απελευθερώνονται από την ασυγκράτητη επέλαση της τεχνο-επιστήμης που ιδιοποιείται, επιβάλλεται και κυριαρχεί τα όντα, εκμηδενίζοντας τον κόσμο μέσα στον οποίο φανερώνονται και μ' αυτή την έννοια τα απο-ιεροποιεί. Στηλιτεύουν τον εκτοπισμό του Θεού, την ερήμωση της φύσης και την διάλυση των κοινοτικών δεσμών.

Απέναντι στις ορίζουσες ιδιότητες της νεώτερης κοσμοθεωρίας, στην βούληση για έλεγχο, τον ψυχρό υπολογισμό, την ακατάσχετη μέτρηση, την λατρεία της ποσοτικοποίησης των πάντων, την μαθηματική σχηματοποίηση και κυριαρχία, την λατρεία των υποκειμενικών αναπαραστάσεων και των διακοσμητικών και θεαματικών οργάνων και προϊόντων τους, την αυτοκρατορία τους εμπορεύματος και την υπαρξιακή και κοινωνική αλλοτρίωση, ορθώνουν

πνευματικά αναχώματα και επιδιώκουν φιλοσοφικά, αισθητικά και κοινωνικο-πολιτικά ρήγματα με εφόδια τις λογικές, εξωλογικές, παραλογικές, άλογες και μυστικές δυνάμεις, την φαντασία, την λυρική ομορφιά, την πηγαία συγκίνηση, την ευαισθησία, το πάθος και το όνειρο. Αναζητούν την πρωτεϊκή πηγή του Λόγου, της Σκέψης και της Γλώσσας, πασχίζουν να συνάψουν σχέση με την απουσία τους. Ο ποιητικός τους λόγος, λυρικός και στοχαστικός, εκφράζεται, κυρίως, με δεικτικότητα, θερμότητα και συγκίνηση, σε αντίθεση με τον προτασιακό δομημένη λογική της γλώσσας του νεώτερου λόγου, την αναλυτικότητα και την ψυχρότητα που τα διακρίνει.

Οι εκδηλώσεις αντίδρασης, αντίστασης και άρνησης απέναντι στην αποδόμηση του Απόλυτου, στο βίαιο ξερίζωμα του υπερβατικού αισθήματος, στη λεηλασία της φύσης και στην πεζότητα του σύγχρονου πολιτισμού ήταν συνδεδεμένες με ένα ισχυρό αίσθημα απώλειας και εγκατάλειψης. Η απόρριψη του παρόντος, που ήταν πνιγηρό και αβάσταχτο, εκφράστηκε με “προδρομικές” ομιλίες και χειρονομίες που απέπνεαν νοσταλγία. Η βούληση για μίμηση ήταν απότοκο μιας έλλειψης, μιας ανάγκης ή μιας χρείας στο κέντρο της Γερμανικής παράδοσης. Αυτό το στοιχείο της έλλειψης και η ανάγκη που δημιουργεί, εξαναγκάζει τη Γερμανική σκέψη και τέχνη, στη μίμηση, με σκοπό να γίνει αμίμητη. Αυτή η διαλεκτική της αρνητικότητας, αποτελεί τη δρώσα δύναμη στην ιστορία της Γερμανικής σκέψης. Έτσι, ο Χαίλντερλιν αναζητά στους Προσωκρατικούς στοχαστές και ποιητές (Πυθαγόρα, Ηράκλειτο, Εμπεδοκλή, Ορφικούς) το Πνεύμα του Εν-Όλου και κάνει ποίηση την απόσυρση των θεών, αναμένοντας την έλευση ενός νέου θεού. Στον 20ο αιώνα, ο γερμανός φιλόσοφος Χάιντεγγερ, στην καταληκτική του δήλωση, αναμένει και αυτός, μετά την εποχή του πλανητικού μηδενισμού, την έλευση ενός σωτήρα Θεού που μόνο αυτός θα μπορέσει να σώσει και να “αναστήσει” το εξουθενωμένο ανθρώπινο ον. Ο Νοβάλις, αντιτίθεται στην νέα φυσική θρησκεία του Λόγου, που ενέσχυε στην εποχή του Διαφωτισμού, και αναζητά την πνευματική δύναμη που μπορεί να αφυπνίσει τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, στο ιερό, το μυστήριο και το θαύμα της χριστιανικής θρησκείας. Ο Σίλλερ διακρίνει τον Ελληνικό Λόγο από τον Νεώτερο Δυτικό θετικιστικό ορθολογισμό, που δεν διαθέτει Λόγο, και αποβλέπει σε μια δημιουργική συμφι-

λίωση του Λόγου με την Φύση, του Αληθούς, του Αγαθού με το Ωραίο. Ο Γκαίτε απορρίπτει την αποκλειστικά ορθολογική θεώρηση των πραγμάτων, στάση που ερμηνεύεται ως πράξη χειραφέτησης ενάντια στο κυρίαρχο ρεύμα του κοσμοθεωρητικού θετικισμού και του “πολιτιστικού ιμπεριαλισμού” της Δύσης, όπως παρατήρησε, στον 20ο αιώνα, ο εθνολόγος Levis Strauss.

Πολλά από τα οράματα και τις ιδέες που αρνήθηκαν τους μοντέρνους καιρούς και οι φορείς τους (Νοβάλις, Χέντερλιν), συνετρίβησαν, υπακούοντας στην τάξη του χρόνου και στην ενέργεια του ιστορικού γίνεσθαι. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι νοσταλγικές φωνές και χειρονομίες του ρομαντικού ιδεαλισμού και μυστικισμού, πέραν από την μεταφυσική εξειδανίκευση ττου παρελθόντος, τις μυθικές, συμβολικές και μυστικιστικές αντηχήσεις και παραχήσεις, το θρήνο για την απώλεια του υπαρξιακού νοήματος και τις μεσσιανικές επαγγελίες για μια νέα ουτοπία, δεν ενέχουν εύστοχες φαινομενολογικές παρατηρήσεις, σοφές διασθητικές εννοήσεις που προβλέπουν το επερχόμενο και μ’ αυτή την έννοια λειτουργούν προδρομικά. Η νοσταλγία του παρελθόντος, όπως γράψαμε και παραπάνω, προκύπτει από το αίσθημα του ξεριζώματος που είναι θεμελιώδες αίσθημα της ιστορικής εμπειρίας της Ευρώπης. Ο άνθρωπος γίνεται ξένος, χάνει την πατρίδα του, βρίσκεται στο κενό, γίνεται ανέστιος, ξεριζωμένος. Οι ολοκληρωτισμοί όλων των ειδών που έζησε η Ευρώπη κατά τον 20ο αιώνα, ήταν η απάντηση στην απώλεια των μεταφυσικών, υπαρξιακών και πολιτισμικών στηριγμάτων του Δυτικού Πολιτισμού. Το γεγονός του ξεριζώματος μαρτυρά πολλές καταστάσεις εκ των οποίων η πιο βαθιά είναι το οντολογικό κενό για το οποίο μίλησαν πολλοί νεώτεροι στοχαστές και ποιητές, όπως οι Χέντερλιν, Νίτσε, ο Μάρξ και ο Χάιντεγκερ.

Ο Χέντερλιν, στον Νόστο πασχίζει να δείξει στους Γερμανούς τον δρόμο προς την ιστορικο-πνευματική ουσία τους. Ο δρόμος αυτός απέβλεπε στη συνάφεια της Γερμανίας με το πεπρωμένο της Εσπερίας. Ωστόσο, ο Χέντερλιν, δεν σκέπτεται την Εσπερία γεωγραφικά, ως Δύση, σε αντιδιαστολή προς την Ανατολή, παρά κοσμοϊστορικά με αφετηρία την εγγύτητα προς την πηγή. Οι μυστηριακοί δεσμοί της στοχαστικής ποίησης του Χέντερλιν με τη σοφία

της Ανατολής βρίσκουν την έκφραση τους στο 'Ο Ιster, Η οδοιπορία και Ανάμνηση.

Για τον Νίτσε η έλλειψη πατρίδας είναι μια επιθυμία, αλλά και μια μελλοντική πραγματικότητα. Ο Νίτσε, όμως δεν αντικαθιστά το χαμένο είδωλο της πατρίδας με την ανθρωπότητα (μία έννοια που την απορρίπτει με περιφρόνηση, όσο και με το Γερμανικό εθνικισμό), αλλά με το όραμα του ευρωπαϊκού έθνους. Παρότι ο Νίτσε δεν ασπάζεται κανένα χριστιανικό κήρυγμα, καμία φιλελεύθερη, σοσιαλιστική ή άλλου είδους επαγγελία, ξένος σε έναν παγερό κόσμο, βρίσκει τόπο και πατρίδα, για να κατοικήσει ένα πνεύμα περιπέτειας και κινδύνου, στην Ευρώπη, στο ευρωπαϊκό πνεύμα. Μιλά όχι ως ένας, ως μοναδικός, αλλά ως η φωνή εκείνων που είναι κληρονόμοι και αρνητές συγχρόνως του χριστιανισμού, ως αντίλαλος όσων απορρίπτουν το ασαφές όραμα της ανθρωπότητας, αλλά και την "εθνικιστική ψώρα", όπως την χαρακτηρίζει, και το φυλετικό μίσος.

Για τον Μάρξ, η προιούσα εξάπλωση και εμβάθυνση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος και η πλανητική του ολοκλήρωση συμβάλλει στον ξεριζωμό του ανθρώπου. Αυτή η εξέλιξη όμως, συγχρόνως, προοικονομεί το τέλος της ιστορίας (ο Μάρξ την χαρακτηρίζει προϊστορία, μιας που η εκτεχνίκευση των μέσων παραγωγής θα δημιουργήσει τις αναγκαίες συνθήκες για την οικουμενική επανάσταση και την ανάκτηση της ανθρωπότητας του ανθρώπου, η οποία έχει αλλοτριωθεί από το εμπόρευμα και την αστική ιδεολογία) αλλά και το τέλος της φιλοσοφίας, η οποία θα πραγματοποιηθεί γιατί το πνευματικό εποικοδόμημα των αφηρημένων ιδεών θα μετουσιωθεί σε συγκεκριμένη πρακτική, σε εμπειρική πράξη.

Για τον Χάιντεγκερ, ο σύγχρονος άνθρωπος δεν έχει πατρίδα, η έλλειψη αυτή που μετουσιώνεται σε παγκόσμιο πεπρωμένο, προκαλείται από το οντολογικο-ιστορικό πεπρωμένο του Είναι, το οποίο προσέλαβε τη μορφή της μεταφυσικής και το οποίο, συγχρόνως, συγκαλύφθηκε από τη μεταφυσική. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο θεωρεί ότι: Απέναντι στην ουσιώδη έλλειψη πατρίδας του ανθρώπου, το μελλοντικό πεπρωμένο του, εμφανίζεται για την οντολογικο-ιστορική σκέψη, στο γεγονός ότι πρέπει να ανακαλύψει το δρόμο προς την αλήθεια του Είναι και να ξεκινήσει γι' αυτή την ανακάλυψη.

Μόνον όταν βιωθεί η αλήθεια του Είναι, τότε θα έχει ξεπεραστεί η έλλειψη πατρίδας, ενώ θα έχει φανερωθεί το ιερό ώστε “να αρχίσει εκ νέου μια επιφάνεια του θεού και των θεών”.

Όλοι οι παραπάνω στοχαστές διέβλεψαν (με θλίψη ή και προσδοκία) ότι η Τεχνική, που αποτελεί το οντολογικό - ιστορικό πεπρωμένο του οικουμενικού πολιτισμού δημιουργεί τον ανέστιο άνθρωπο, τον ξένο. Η Τεχνική, αυτή η μη παραστατική παράσταση, η ενέργεια και η δύναμή της, συνοψίζει, διατηρεί και υπερβαίνει τις προηγούμενες οντολογικές-μεταφυσικές ιστορικές παραστάσεις. Μαγεία, Μύθος, θρησκεία, μεταφυσική, επιστήμη αναλαμβάνονται από την Τεχνική. Η μεταφυσική μετουσιώνεται σε τεχνολογία. Ο άνθρωπος χωρίς φύση, πλέον, χωρίς θεό, χωρίς ουσία (χωρίς δηλαδή τις μεταφυσικές αφαιρέσεις και εξειδανικεύσεις που νοηματοδοτούσαν την ύπαρξη), διαβάτης χωρίς παγιωμένη μορφή, συνεχώς καθ’ οδόν, ανοίγεται σ’ έναν τόπο, ά-τοπο, ανοίγεται σ’ αυτό που του ανοίγεται. Αυτό που του ανοίγεται, δεν είναι, ξετυλίγεται ως Εν-Πολλαπλό, ενέχει τον πλούτο του διαφορετικού, δεν είναι ποτέ ολικό και πλήρες, το τίποτα και το μη-πλήρες είναι πάντοτε επί το έργον και μας εμφανίζεται ως ανεξάντλητο από δυνατότητες. Αυτό, ως Εν - Πολλαπλό, συνιστά την ενύπαρκτη υπερβατικότητα που μετέχει σε κάθε ον, δίχως αυτή να είναι ον. Η ανθρώπινη κοινωνία είναι ένας τόπος της ανοιχτής Ολότητας που διέπεται από την παραγωγική αρνητικότητα της χρονικότητας. Πεπρωμένο είναι το γίγνεσθαι της συμπαντικής κοινότητας και ανθρωπιά του ανθρώπου, η μετοχικότητα, το καινούργιο όραμα της πλανητικής σκέψης και πράξης.

Το πνεύμα του ρομαντισμού δεν συνιστά μια απλή -ανορθολογική- αντίδραση στον αναδυόμενο ορθολογισμό του Διαφωτισμού, όπως συνηθίζεται να λέγεται, (όπως υποστήριζε ο φιλόσοφος Λούκατς, για παράδειγμα, στο έργο του “Η ψυχή και οι μορφές”). Άλλωστε αυτή η αντίθεση (ορθολογισμός-ανορθολογισμός) είναι απότοκη του μεταφυσικού δογματικού λόγου και της επιστημονικής - θετικιστικής ιδεολογίας που τον κυριαρχεί. Αυτό που διακυβεύεται στον Γερμανικό ιδεαλισμό και τον ρομαντισμό είναι η δυνατότητα του Απόλυτου και η πρόσβαση στην μεταφυσική γνώση του Απόλυτου που εγγυάται την ελευθερία του ανθρώπου. Το ερώτη-

μα που κληροδότησε ο Κάντ στους νεώτερους φιλοσόφους είναι εάν η Δυτική Μεταφυσική, όπως είχε αναπτυχθεί από τον Πλάτωνα, μέχρι των Λάιμπνιτς και τον Σπινόζα ήταν ζωντανή ή η μεταφυσική της υποκειμενικότητας, που αφετηρία της είχε το *ego cogito* του Καρτέσιου, διαμόρφωσε τέτοιους όρους που εκθρόνισε το Απόλυτο Είναι (Φύση, Θεός) και κατέστησε την μεταφυσική γνώση αδύνατη ή αβέβαιη και τον άνθρωπο δέσμιος της φυσικής αναγκαιότητας. Ενώ στον Αρχαιοελληνικό στοχασμό, η φύση είναι ένθεος Λόγος, στο Χριστιανικό Μεσαίωνα, η φύση είναι Θεϊκή Δημιουργία και στην Αναγέννηση η φύση είναι έκφραση “της παγκόσμιας ψυχής”, στο στοχασμό του υποκειμενικού Λόγου της νεωτερικότητας, η φύση είναι απρόσωπη αντικειμενική ύλη που κυβερνάται από νόμους αιτιωδώς εξηγήσιμους, αλλά εντελώς αποσυνδεδεμένη από την ανθρώπινη σκέψη και συνείδηση. Το σύμπαν είναι απέραντο και μηχανικό σύστημα, δίχως νόημα ή ακοπή. “Η αιώνια σιωπή του απείρου σύμπαντος με γεμίζει φόβο” γράφει ο Pascal το 1650. Αυτή η ριζικά μετοχηματισμένη κοσμοθεωρία αποτελεί έκφραση τη ιστορικής και πνευματικής εμπειρίας που έχει σηματοδοτηθεί ως Διαφωτισμός. Όπως θα σημειώσει ο Max Weber, η επιστημονική επανάσταση, οδήγησε στην απομάγευση της φύσης, στην κατάρρευση της υπερβατικής τάξης του νοήματος και των αξιών και εν τέλει στον μηδενισμό της σύγχρονης ζωής. Ο Δυτικός Πολιτισμός και το τεχνικό-επιστημονικό πνεύμα του άρχισε να κατακυριεύει ασυλλόγιστα και ανυποψίαστα στα βάθη της υπαρξιακής αβύσσου και της οντολογικο-ιστορικής μηδαμινότητας.

Στη ρομαντική ποίηση αντιπαράτίθεται η ολιστική βίωση του κόσμου με την αποσπασματική ορθολογιστική θεώρηση του κόσμου, το πνεύμα της ιερότητας της Κοσμικής Ολότητας και η ασυγκράτητη επέλαση του τεχνικο-επιστημονικού πνεύματος που αναλύει το Όλον σε μέρη με βούληση να το ιδιοποιηθεί, να το κατακτήσει. Η ρομαντική ποίηση είναι η απεγνωσμένη και τραγική απόπειρα συμφιλίωσης και ειρήνευσης των αντιμαχόμενων στοιχείων της ανθρώπινης ψυχής, στη μάχη, με την έπαρση και της αλλοζονίας της ορθολογιστικής διάνοιας και της εμπειρικής συνείδησης. Το πύρινο πάθος της ποίησης, αρνείται και καταστρέφει τα όρια των πραγμάτων και μας παραπέμπει στην απουσία ορίων, στο απερίοριστο, στο

κενό και το τίποτα, ενώ ο θετικός λογισμός αναγνωρίζει πεπερασμένο όρια στην ζωή, τη σκέψη και την πράξη...

Θα λέγαμε, παραφράζοντας τα λόγια του Πασκάλ, ότι στο ρομαντικό πνευματικό και πολιτιστικό στερέωμα, αντιπαράτίθεται η λογική της καρδιάς με τη λογική της νόησης, η ακατάβλητη ενέργεια της ποίησης και της τέχνης με τις αιφνίδειες εμπνεύσεις, τις διαισθητικές ενοράσεις, τις ανεξέλεγκτες προβολές της φαντασίας, τις συγκινησιακές αναταράξεις των παθών, με τη μαθηματική και γεωμετρική ακρίβεια, τη βεβαιότητα, τη μονοσημαντικότητα, την υπολογισμότητα, την προβλεψιμότητα, το ελέγξιμο και το επαληθεύσιμο του προτάσεων της, το βίωμα της ατομικής εμπειρίας με την νοητική αφαίρεση της απρόσωπης έννοιας, Βέβαια, αυτή η μεταφυσική ανθρωπολογική αντιπαράθεση νόησης, ψυχής και σώματος, που εκφράζεται με την γνωσιοθεωρητική αντίθεση φιλοσοφίας και ποίησης, έχει μακρά ιστορική ζωή. Εφορμάται από τον πλατωνικό υποβιβασμό των φυσικών αντικειμένων και των ανθρώπινων τεχνουργημάτων, λόγω του ότι ο Πλάτωνας θεωρεί, ποίηση και τέχνη, είδωλα της αρχέτυπης Ιδέας, αλλά και η αριστοτελική-καρτεσιανή γνωσιοθεωρία συνέβαλλε στον υποβιβασμό της τέχνης, μιας που το πνεύμα κυριαρχίας επί της γνώσης, η ακριβέστερα η χρήση της γνώσης για να ασκηθεί κυριαρχία, αποτέλεσε το αξονικό κέντρο της μεταφυσικής της.

Με βάση όλα τα παραπάνω, ας επιχειρήσουμε να συμπυκνώσουμε τη σκέψη μας: Η αντιπαράθεση που διεξάγεται στα πλαίσια του Γερμανικού Ρομαντισμού - Ιδεαλισμού είναι ανάμεσα στο Απόλυτο και το πεπερασμένο, την Ολότητα και την αποσπασματικότητα, το υπερβατικό και το εμπειρικό, την μεταφυσική ιερότητα του κόσμου και την τεχνικο-επιστημονική βούληση, τον ορθολογισμό της διάνοιας και τον συγκινησιακό Λόγο. Θα λέγαμε ότι ο Γερμανικός Ρομαντισμός - Ιδεαλισμός, όντας μεταφυσικός-ιδεαλιστικός, αντιτίθεται στην θεμελιώδη μεταφυσική αρχή του νεωτερικού πνεύματος: της βούλησης για δύναμη, έλεγχο και κυριαρχία. Η βούληση αντιμετωπίζει τα όντα ως αντικείμενα ενός χρησιμοθηρικού υπολογισμού και τα υποτάσσει σ' αυτό τον σκοπό. Ο απώτερος σκοπός της είναι η επ' απειρον επέκταση της εξαντικειμενικοποίησης

των όντων και η χρήση τους για ωφελιμιστικούς σκοπούς. Έτσι η επιστήμη χάνει τον θεωρητικό της προσανατολισμό και γίνεται λειτουργικό όργανο της τεχνικής ορθολογικότητας, η οποία κατατείνει στην εκμετάλλευση των πάντων, η αλήθεια δεν έχει τον χαρακτήρα της διερεύνησης με πρόθεση την κατανόηση και την δημιουργική ένταξη και συμμετοχή του ανθρώπου στον κόσμο, αλλά την αριθμητική - ποσοτικοποιημένη προσέγγιση και ερμηνεία των όντων με πρόθεση την χειραγώγισή τους για εγωιστικούς σκοπούς. Εν τέλει ο Γερμανικός Ρομαντισμός - Ιδεαλισμός αντιτίθεται στην τεχνική και επιστημονική ορθολογικότητα και τον κατακερματισμό της σκέψης και του κόσμου που παράγει και προσβλέπει στην Ιδέα της Ολότητας, στην σκέψη της ταυτότητας υποκειμένου-αντικειμένου, νόησης και αισθαντικότητας με νοητικά μέσα όμως, κατά βάση, μυθολογικά, ανορθολογικά, μυστικιστικά, θρησκευτικά. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί λόγω της αντίδραση στο νεωτερικό πνεύμα και εξαιτίας αυτής της αντίδρασης. Το αποτέλεσμα ήταν αυτό το φιλοσοφικο-πολιτισμικό ρεύμα που κατέτεινε στην κατανοητική σκέψη, να αποστραγγιστεί από την κριτική αυτογνωσία του και να χρησιμοποιηθεί, τεχνικώς, όταν οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες και σκοπιμότητες ευνόησαν, ως το πολιτισμικό άλλοθι της απανθρωπιάς του φασισμού.

Πριν κλείσουμε, θα ήθελα να διατυπώσω μερικές σκέψεις που σχετίζονται με το θέμα μας. Η λέξη ποίηση προέρχεται από το ποιώ και σημαίνει τόσο δημιουργία, ανάδυση και ανέλιξη ενός Λόγου που ενοράται και στοχάζεται το ένδηλο νόημα των φαινομένων, που εμφανίζονται ως κοσμικά αποσπάσματα, αρθρωμένα με την Ολότητα του Κόσμου, όσο και πράξη, έργο ποιητικό, αισθητικό και λειτουργικό. Η ποίηση, ως έρωτας δημιουργίας και μορφοποίησης παραπέμπει στην τέχνη, της οποίας αποτελεί τον εσώτερο πυρήνα, η τέχνη ως αισθαντική ενατένιση του αόρατου και συγκινησιακή εκδήλωση του ψυχισμού, αποτελεί το ανταύγασμα του αόρατου. Όμως η ποίηση παραπέμπει και στην τεχνική, μιας που συνιστά τον εσώτερο λόγο της ανθρώπινης ενέργειας και πράξης. Ποίηση, εν ολίγοις, είναι ο τρόπος που εμφανίζονται τα πράγματα στον άνθρωπο, έτσι όπως ο άνθρωπος μιλάει, σκέφτεται και πράττει σε σχέση με αυτά. Η ποίηση ανταποκρίνεται στο κάλεσμα του χωροχρονικού ανοίγ-

ματος και επικοινωνεί με την ποιητικότητά του, συντονίζεται και δονείται στο ρυθμό των μεταμορφώσεών του. Αυτή είναι η δύναμη και ενέργεια της ποίησης να πάλλεται στο ρυθμό των μεταμορφώσεων του Κόσμου, να ενοράται και να ονομάζει το αδιανόητο, τον άχρονο κόσμο και να ιερουργεί το φανέρωμα του στον χρόνο. Με αυτή την έννοια η αλήθεια της δεν είναι στατική, τελεσιδική και αιώνια, αλλά συμβαίνει συνεχώς, εισχωρεί στο γίγνεσθαι του χρόνου και αποκαλύπτει τον αόρατο κόσμο και συγχρόνως επιστρέφει στην πηγή της, τον αόρατο κόσμο. Χωρίς ορατός και αόρατος κόσμος να ταυτίζονται, αλλά και χωρίς να διακρίνονται.

Το όραμα της συνάντησης, τόσο της σκέψης, όσο και της ποίησης με τον Κόσμο και η εμπειρία του ανέφικτου αυτής της συνάντησης εμπυχώνει και συντρίβει συγχρόνως τον στοχασμό και την ποίηση. Η αποκάλυψη και η φανέρωση, η απόσυρση και η απόκρυψη του Κόσμου, αλληλοδιαδέχονται η μια την άλλη και αυτοαναιρούνται ταυτόχρονα. Αυτό συνιστά το μείζον αίνιγμα και το διαρκές ερώτημα. Η αδυνατότητα μόνιμης συνάντησης Κόσμου και σκέψης, η αναγνώριση και η συμφιλίωση με το φευγαλέο και το εφήμερο αυτής της συνάντησης μπορεί να μας ανοίξει σε μια ζωή γαλήνια, αλλά και διάπυρη, σε έναν νηφάλιο στοχασμό και σε μια μεθεκτική δημιουργία.